

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

СЛОВСЬКА Ірина Євгенівна

УДК 342.53

**ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ В СИСТЕМІ
ВІТЧИЗНЯНОГО ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ:
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ**

Спеціальність 12.00.02 – конституційне право;
муніципальне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Одеса – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант доктор юридичних наук, професор
ФРИЦЬКИЙ Олег Федорович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
професор кафедри конституційного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
Заслужений юрист України
КОЛОДІЙ Анатолій Миколайович,
Національна академія внутрішніх справ,
начальник кафедри конституційного
та міжнародного права;

доктор юридичних наук, професор
БОРДЕНЮК Василь Іванович,
Апарат Верховної Ради України,
Головне науково-експертне управління,
керівник;

доктор юридичних наук, професор
БИСАГА Юрій Михайлович,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»,
завідувач кафедри конституційного права
та порівняльного правознавства

Захист відбудеться 21 березня 2014 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «13» листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із центральних завдань теорії та практики українського державотворення є ефективне функціонування органу законодавчої влади згідно з конституційно декларованими принципами. Необхідність модифікації конституційного ладу й усунення негативних проявів перехідного періоду пострадянської перебудови, формування політично структурованого суспільства на засадах компромісної взаємодії різних політичних сил, забезпечення гарантованості прав і свобод людини і громадянина зумовлюють пошуки оптимальних для України моделей парламенту та парламентаризму. Подоланню цієї прогалини сприяють досягнення зарубіжної школи праворозуміння, традиційного і модернізованого правового регулювання основних складових політичної системи, які значною мірою доповнюють і збагачують вітчизняні дослідження закономірностей еволюціонування професійної легіслатури. Попри низку відмінностей між правовими системами рецепція різноманітних зразків інститутів народовладдя, парламенту, взаємодії окремих елементів публічної влади має відбуватися з усвідомленням рівноцінності національних самобутніх рис.

Єдиних універсальних для всіх держав функціональних та інституційних характеристик законодавчої установи, спроможної однаково захищати інтереси демократії та конкретної особи, не існує. Становлення теорії і практики функціонування легіслатури в Україні зазнає впливу світових тенденцій: до зміщення пріоритетів у співпраці органів держави на користь або законодавчої влади, або Глави держави; оцінки повноважень Президента як «сильної чи слабкої руки» (в залежності від суб'єктивних якостей посадової особи, об'єктивних історичних умов) і властивих йому адміністративних методів реалізації прав і обов'язків; створення уряду з представників парламентської більшості, переконання яких справляють координуючий вплив на законодавчу інституцію. Незважаючи на різні чинники й обставини діяльності, легітимність парламенту стає очевидною за умов відповідності його рішень нормам соціальної справедливості та доцільності. Виявлене бажання провладної політичної сили й опозиції досягти компромісу щодо напрямків удосконалення конституційного ладу має допомогти сформуванню цілісної стратегії розвитку держави.

Для забезпечення узгодженої роботи державного апарату, авторитетного представництва України на міжнародній арені слід концептуально визначити, нормативно регламентувати та, безперечно, втілити у практичному аспекті положення, які чітко та однозначно характеризували б Верховну Раду України як орган державної влади. При цьому законопроекти стосовно перегляду Конституції України мають бути науково опрацьованими і прийматися без поспіху й надмірного радикалізму. Подальша практика державного будівництва засвідчить ступінь ефективності та логічної

Об'єктом дослідження є вітчизняний парламентаризм як складна політико-правова система.

Предметом дослідження є Верховна Рада України в системі вітчизняного парламентаризму.

Методи дослідження. У процесі наукового дослідження використовувалася низка методів, які за частотою застосування і ступенем узагальнення даних про об'єкт пізнання можна класифікувати на філософські (діалектика, герменевтика, аналітика, інтуїція, феноменологія), загальнонаукові (синергетичний, аксіологічний, кібернетичний, метод вірогідності і моделювання, формалізації) та спеціальні (соціологічний, статистичний, порівняльно-правовий і догматичний).

Філософські методи пізнання використовувалися у дослідженні усіх структурних підрозділів дисертаційного проекту. Діалектичний метод сприяв характеристиці загальних закономірностей розвитку конституційно-правового статусу парламенту через застосування логічного методу сходження від простого до складного (розгляд інституту парламенту розпочинається з тлумачення дефініції та історії становлення, а пізніше вивчаються формування, компетенція, структурування, процедура діяльності та акти як більш складні характеристики представницької установи) (р.р. 1–4), методу єдності логічного та історичного (дослідження теорії і практики парламентаризму на основі особливостей історичної спадщини й сучасних теоретичних та нормативних підходів) (р.р. 1–4), а також системно-структурного методу (аналіз парламентаризму як відкритої системи, що складається із систем нижчого порядку і, в свою чергу, належить до більш широких конструкцій – дозволяє досягнути взаємодію органів державної влади як комплексний процес з усіма його проявами, значення парламенту в системі парламентаризму, простежити зв'язки між причиною і наслідком у державотворчих процесах) (р.р. 1–4). Інші філософські методи – герменевтики (р.р. 1–4), аналітики (р.р. 1–4), інтуїції (р.р. 1–4), феноменології (р.р. 1–4) забезпечили вірне трактування текстів правових актів із питань парламентської діяльності, узагальнення досвіду державного будівництва, виявлення позитивного правового регулювання і прогалин чинного законодавства та вміння на основі здобутих знань, проникливості й інтуїції дослідника підсумовувати логічні висновки.

Синергетичний метод охарактеризував формування представницьких органів влади, поява яких у конкретних історичних умовах зумовлена прагненням народу до самовираження (р. 2); окремі підсистеми конституційно-правового статусу парламенту – компетенцію, структуру, форми реалізації парламентських процедур, конституційно-правову відповідальність, делеговане законодавство, правовий статус народного депутата тощо (п.п. 1.4–1.6, р. 3, р. 4). Аксіологічний метод застосовано для визначення ціннісних характеристик основних закономірностей виборчого процесу та функціонування парламенту (п.п. 3.1, 3.5). Методологічні ресурси

кібернетичного підходу сприяли визначенню можливості дисциплінуючого впливу на парламентаріїв та посадових осіб, які перешкоджають реалізації парламентських процедур (п.п. 1.4-1.6, 3.2, 3.3, 3.4, 4.2, 4.5). Метод вірогідності і моделювання спрямовано на проектування варіантів ефективного прототипу легіслатури з оцінюванням позитивної реалізації її компетенційних та організаційно-структурних ознак, наведення конкретних пропозицій з модернізації конституційно-правового статусу (р.р. 3-4). Застосування методу формалізації дозволило з'ясувати правосуб'єктність, функціональне призначення, структурування, процедури формування та діяльності загальнодержавного представницького органу народу (п.п. 1.2-1.6, р. 3, р. 4). Соціологічний метод сприяв наведенню даних опитування населення з приводу причин недовіри до Верховної Ради України (п. 3.4), аналізу офіційних документів представницьких органів влади періоду національно-визвольних змагань і радянської доби державного будівництва, періоду незалежної України (р. 2). Статистичний метод дозволив охарактеризувати специфіку виборчого процесу 2012 року, зокрема визначити загальні розміри виборчих фондів, кількість зареєстрованих кандидатів і партій-суб'єктів виборчого процесу та офіційних спостерігачів; навести результати виборів і, відповідно, партійного структурування депутатського складу Верховної Ради України, дані розгляду звернень учасників виборчого процесу до правоохоронних органів про порушення виборчого законодавства (п. 3.1). Порівняльно-правовий метод дозволив здійснити аналіз позитивного зарубіжного досвіду у сфері діяльності парламенту, зокрема практики моно- і бікамералізму, критеріїв формування легіслатури (окремих палат), структурування органами та об'єднаннями депутатів, проведення засідань всього складу парламентаріїв та окремих робочих органів, реалізації окремих напрямків діяльності законодавчої інституції (п.п. 1.4-1.6). Догматичний метод дозволив викласти чинні норми конституційно-правового законодавства, з'ясувати і коментувати їх зміст, визначаючи у такий спосіб значення окремих термінів, підстави класифікації конституційно-правових інститутів, наприклад, принципів виборів та діяльності законодавчої установи, бікамералізму, парламентів за обсягом законодавчих повноважень, рішень легіслатури, її функцій, органів та об'єднань депутатів, варіацій нормативного регулювання проведення сесій, форм здійснення парламентського контролю та установчо-номінаційних процедур (п.п. 1.2, 1.4, 1.5, 1.6, р. 3, 4.1, 4.2, 4.4, 4.5).

Крім того, попри відмову від класового трактування державно-правових інститутів, деякі позитивістські установки радянського право- та державознавства використовувалися при вивченні понятійно-категоріального апарату, окремих аспектів організації виборчого процесу і процедурно-функціональних характеристик представницьких органів влади, правового статусу депутатів, відповідальності посадових осіб (п.п. 1.2, 1.5, 1.6, 3.1, 3.4, 3.5, р. 4). Антропологічний підхід дозволив

розглянути парламент із загальнолюдовських позицій як інститут формування держави загального добробуту та еволюціонування громадянського суспільства, захисту інтересів особи (п.п. 1.2, 1.3).

Теоретичну основу дисертації, окрім праць названих вітчизняних та зарубіжних вчених-правників, становлять наукові розробки дослідників інших інститутів конституційного права: М.В. Афанасьєвої, М.О. Баймуратова, О.В. Батанова, Н.М. Батанової, О.М. Бикова, Ю.М. Бисаги, В.І. Борденюка, А.А. Єзерова, В.І. Кафарського, В.П. Колісника, А.М. Колодія, В.В. Кравченка, А.Р. Крусян, Н.А. Мяловицької, В.Ф. Опришка, М.П. Орзіха, О.В. Прієшкіної, А.О. Селіванова, В.О. Серьогіна, О.В. Скрипнюка, М.І. Ставнійчук, В.Я. Тація, Ю.М. Тодици, В.Л. Федоренка, О.Ф. Фрицького, Ю.О. Фрицького та ін.; представників інших галузевих юридичних і політологічних наук, зокрема В.Б. Аверьянова, О.Ф. Андрійко, Л.К. Воронової, І.О. Гавради, С.В. Ківалова, М.І. Козюбри, В.В. Копейчикова, І.О. Кресіної, Н.М. Крестовської, В.В. Ладиченка, Р.М. Мінченко, О.Г. Мурашина, Л.Р. Наливайко, Н.Р. Нижник, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скаун, С.В. Шевчука та ін.; представників історико-правової науки: В.Ф. Верстюка, П.П. Гай-Нижника, А.П. Зайця, В.М. Єрмолаєва, Р.П. Іванченко, О.Л. Копиленка, С.В. Кульчицького, В.В. Медведчука, О.М. Мироненка, П.П. Музиченка, М.В. Никифорака, А.Г. Слюсаренка, Н.В. Стецюк, П.Б. Стецюка та ін.; а також таких дореволюційних вчених, як: П.А. Берлін, В.В. Водовозов, В.І. Герье, В.М. Гессен, О.К. Дживелегов, Д.І. Донцов, М.П. Дружинін, М.Н. Катков, Б.О. Кістяківський, М.О. Крюков, Є.У. Лозинський, В.О. Поссе та ін.

Нормативну основу дослідження становлять міжнародні правові документи, законодавство України і зарубіжних країн.

Емпіричну основу дослідження формують праці юридичної, історичної, філософської і політологічної наук, представлені монографічними роботами, навчальними посібниками, матеріалами преси, інтернет-ресурсів, статистичними відомостями.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є самостійним, завершеним проектом, першим в Україні монографічним конституційно-правовим дослідженням із питань характеристики Верховної Ради України в системі вітчизняного парламентаризму, спрямованим на подальше удосконалення чинного законодавства шляхом внесення науково обґрунтованих пропозицій і формулювання нових правових конструкцій.

Новизна дослідження міститься у таких конкретних результатах, висновках і пропозиціях, що виносяться на захист:

уперше:

запропоновано визначення системи парламентаризму як сукупності таких взаємопов'язаних елементів: парламент, діяльність якого зумовлює формування організаційно-функціонального, нормативно-правового, наукового, історичного, ідеологічного та світоглядного рівнів;

виокремлено установчо-номінаційну функцію з питань кадрових призначень і визначення адміністративно-територіального устрою серед основних функцій парламенту за напрямками його діяльності – представницької, законодавчої, контрольної;

констатовано Центральну Раду Української Народної Республіки як перший національний парламент, наближений до сучасного типу, з огляду на її функціонування згідно з принципом розподілу влади, виборний, професійний, колегіальний характер, а також структурні, процедурні та компетенційні характеристики;

охарактеризовано політичні режими П. Скоропадського та Директорії як форми державно-політичного устрою суспільства, що заперечували парламентаризм;

сформульовано заперечення щодо державного фінансування партій-суб'єктів виборчого процесу і парламентської опозиції з метою забезпечення рівних умов конкурентної боротьби й ідеологічної багатоманітності в Україні;

доведено потребу у розширенні переліку суб'єктів права законодавчої ініціативи шляхом надання такого права громадським організаціям у взаємодії з інститутом народної ініціативи (250 тис. підписів громадян України на підтримку);

удосконалено:

тлумачення парламентаризму при його характеристиці як складної політико-правової системи, яка опосередковує особливе, пріоритетне місце парламенту серед органів державної влади, специфічний характер впливу загальнонаціонального представницького органу на суспільні відносини шляхом реалізації представницьких, законодавчих, установчо-номінаційних, контрольних та інших функцій і повноважень;

систему конституційних принципів виборчого права України шляхом доповнення положенням про визначення загальних засад виборчого права згідно з міжнародно-правовими стандартами, яке може бути використаним при розробці концепції внесення змін до Основного Закону;

механізм оптимізації виборчого процесу і функціонування внутрішньопарламентських інституцій та народних депутатів із зазначенням редакцій внесених змін та доповнень до чинних нормативно-правових актів;

аргументацію потреби в гарантуванні на найвищому конституційному рівні і деталізації на галузевому правового статусу парламентської опозиції (підготовка окремих питань порядку денного, головування чи участь у спеціальних слідчих комісіях, запровадження «Дня опозиції»);

визначення Верховної Ради України за обсягом законодавчих повноважень як парламента з абсолютно обмеженими законодавчими повноваженнями;

класифікацію основних напрямків контрольної діяльності Верховної Ради України з виокремленням нагляду за функціонуванням виконавчої

влади, діяльністю посадових осіб, у тому числі вищих посадових осіб держави, додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, станом фінансово-економічної системи;

рекомендації з приводу впровадження парламентської республіки, наголошуючи на збереженні інституту всенародно обраного Президента; *набули подальшого розвитку:*

вчення про періодизацію основних етапів генезису наукових поглядів на представницькі органи влади – акцентовано увагу на становленні парламенту, наближеного до сучасного типу, в системі парламентаризму – дорадянський етап (поч. XX ст. – 1920 рр.); радянський етап (1919 – 1990 рр.); пострадянський перехідний етап (1990 – 1996 рр.); сучасний етап (1996 р. – теперішній час);

висновки про методологію конституційно-правових досліджень, а саме розроблено концепцію трирівневої методології вивчення інституту парламенту в системі парламентаризму (філософський, загальнонауковий і спеціальний рівні), що ґрунтується на принципах об'єктивності, конструктивної критики, наукової коректності, відтворюваності, системності, плюралізму, діалектики, поєднання даних теорії і практики;

твердження про вирішальний вплив міжнародних стандартів і національних особливостей державного будівництва на конституційно-правовий статус Верховної Ради України (структуризацію, здійснення парламентських процедур) із зазначенням пропозицій щодо адаптації окремих зарубіжних зразків у вітчизняну практику парламентаризму;

декларування Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки як парламенту, враховуючи пристосування у тогочасну практику державного будівництва визнаних ознак легіслатури;

визначення універсальності радянських верховних органів державного апарату, наділених законотворчою, виконавчо-розпорядчою і контрольно-наглядовою компетенцією;

ствердження визначальної ролі Верховної Ради України та інститутів громадянського суспільства у процесі розробки і схвалення Конституції України 1996 р., актів законодавства з питань парламентської діяльності, подальших конституційних реформ 2004 і 2010 рр.;

класифікація об'єктивних закономірностей реалізації депутатського мандату, із виокремленням засади представництва інтересів виборців, легітимності і легальності, колегіальності, виборності, постійності та гласності.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції дисертації можуть бути використані при подальшому вивченні Верховної Ради України в системі вітчизняного парламентаризму. Висновки, концептуальні підходи, що містяться у дисертації, можуть застосовуватися у:

науково-дослідницькій сфері – для подальшої розробки теорії парламенту і парламентаризму як перспективних напрямків науки конституційного права;

правотворчості – для формування теоретико-методологічного підґрунтя удосконалення системи чинного конституційного законодавства України;

правозастосовній діяльності – для оптимізації чинного законодавства, яке становить конституційно-правові основи інституту парламенту, та ефективної реалізації нормативно-правових положень у функціонування легіслатури та всього державного апарату;

навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін «Конституційне право України», «Конституційно-процесуальне право України», «Державне право зарубіжних країн», «Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні», спецкурсів «Парламентське право», «Конституційна юстиція», «Міжнародно-правовий захист прав людини в Україні» тощо та підготовці відповідних підручників і навчальних посібників;

правовиховній роботі – для підвищення правової культури громадян.

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в роботі положення і висновки є результатом особистих досліджень, яких дисертантом було здійснено на основі критичного аналізу теоретичних і нормативних джерел, вивчення конституційних процесів, що відбуваються в Україні. У колективній монографії «Конституционные преобразования в Украине: история, теория и практика» (2013) автором підготовлено самостійний підрозділ «Современный парламентаризм в Украине» (п. 5.2).

Апробація результатів дисертації. Дисертація обговорювалася на засіданнях кафедри конституційного права Національного університету «Одеська юридична академія». Окремі її положення та висновки оприлюднювалися у доповідях на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, читаннях зокрема: міжнародній конференції «Міжнародні читання, присвячені пам'яті П.Є. Казанського» (м. Одеса, 2010 р. і 2011 р.), II міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 2010 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Юридична наука: політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення» (м. Київ, 2010 р.), міжнародній конференції «Кримінально-правова наука в умовах трансформаційних процесів» (м. Херсон, 2010 р.), VIII міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Розвиток України у XXI столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми» (м. Тернопіль, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правові проблеми зміцнення української державності» (м. Одеса, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Стратегія забезпечення сталого розвитку правової системи України» (м. Одеса, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Роль права у забезпеченні законності та правопорядку» (м. Запоріжжя, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Генезис публічного права: від становлення до сучасності» (м. Миколаїв, 2010 р.),

міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми становлення і розвитку правової системи України» (м. Харків, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Актуальні проблеми державотворення» (м. Київ, 2010 р.), XI міжнародній науково-практичній конференції «Проблемы методологии правовых научных исследований и экспертиз» (м. Москва, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Моральні основи права» (м. Івано-Франківськ, 2010 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правові реформи в Україні: проблеми реалізації» (м. Київ, 2011 р.), I міжнародній науковій конференції «Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку» (м. Київ, 2011 р.), II Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів» (м. Дніпропетровськ, 2011 р.), Всеукраїнських науково-практичних читаннях «Юриспруденція: актуальні проблеми теорії і практики» (м. Львів, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів» (м. Івано-Франківськ, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України» (м. Київ, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції професорсько-викладацького складу «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 2011 р. і 2012 р.), міжнародній науковій конференції «Десяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 2011 р.), II міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми публічного права» (м. Запоріжжя, 2011 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми правової системи України» (м. Київ, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Людина і закон: публічно-правовий вимір» (VII Прибузькі юридичні читання) (м. Миколаїв, 2011 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Юридическая наука как основа правового обеспечения инновационного развития России» (м. Москва, 2011 р.), IX міжнародній науково-практичній конференції «Модернизация функций права и государства: традиции, установки, перспективы» (м. Кострома, 2011 р.), V Наукових читаннях, присвячених пам'яті В. М. Корецького (м. Київ, 2012 р.), міжнародній науковій інтернет-конференції «Новітні наукові дослідження держави і права – 2012» (м. Миколаїв, 2012 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми державотворення в Україні» (м. Київ, 2012 р.), V міжнародній науково-практичній конференції «Держава і право: становлення і стратегія розвитку» (м. Суми, 2012 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Людина, суспільство, держава: публічно-правовий аспект» (VIII Прибузькі юридичні читання) (м. Миколаїв, 2012 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права» (м. Одеса,

2012 р.), міжнародній заочній науково-практичній конференції «Государство и право в современных условиях» (м. Новосибірськ, 2012 р.), міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Юридична наука: проблеми та досягнення» (м. Тернопіль, 2013 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 2013 р.), III міжнародній науково-практичній конференції «Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения» (м. Уфа, 2013 р.), XV міжнародній науково-практичній конференції «Актуальные проблемы права России и стран СНГ – 2013» (м. Челябінськ, 2013 р.).

Результати і матеріали дослідження впроваджено у: нормативну діяльність (довідка Головного науково-експертного управління Верховної Ради України від 11.06.2013 р. № 16/6-31; лист Генеральної прокуратури України від 18.06.2013 р. № 12/2-137 вих-13); правозастосовну діяльність (акт впровадження Конституційного Суду України від 12.06.2013 р.); науково-дослідний і навчальний процес під час викладання курсів «Конституційне право України», «Конституційне процесуальне право України», «Державне право зарубіжних країн» та відповідних спецкурсів (акт впровадження результатів дослідження у навчальний процес кафедри конституційного та фінансового права Національної академії Генеральної прокуратури України від 30.05.2013 р.; акт про впровадження результатів дослідження у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 01.06.2013 р. № 24; акт про впровадження результатів дослідження у навчальний процес та науково-дослідну діяльність ВСП «Чернівецький факультет Національного університету «Одеська юридична академія» від 04.06.2013 р. № 256/13; акт про впровадження результатів дослідження у навчальний процес кафедри теорії держави та права, конституційного та адміністративного права Дніпропетровського національного університету імені О. Гончара від 05.06.2013 р.; акт впровадження результатів дослідження у навчальний процес та науково-дослідну роботу юридичного факультету Запорізького національного університету від 11.06.2013 р. № 01-25/79).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки, сформульовані в дисертації, опубліковано у 100 наукових працях, у тому числі одній індивідуальній та одній колективній монографіях, 56 статтях у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 39 інших публікаціях та трьох навчально-методичних посібниках, які додатково відображають результати дослідження.

Структура дисертації обумовлена метою і завданнями дослідження. Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, які включають двадцять підрозділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 560 сторінок, із них основного тексту 420 сторінок. Список використаних джерел містить 1030 найменувань і розміщений на 121 сторінці; додатки розміщено на 19 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено її зв'язок з науковими планами та програмами, поставлено мету та визначено завдання дослідження, його об'єкт, предмет та методи, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, визначено особистий внесок здобувача у їх одержанні, наведено дані про апробацію результатів роботи та їх опублікування.

Розділ 1 «Політико-правова система парламентаризму – особлива форма народного представництва на основі верховенства парламенту: теоретико-методологічні засади» складається з шести підрозділів.

Підрозділ 1.1. «Концептуальні передумови дослідження інституту парламенту в системі парламентаризму» містить історіографічний огляд розвитку наукових поглядів на інститут парламенту в системі парламентаризму. Обґрунтовано виокремлення чотирьох основних етапів генезису сучасних уявлень: 1) дорадянський етап (поч. XX ст. – 1920 рр.) – позначений не лише розробками понятійного апарату та основних характеристик парламенту і парламентаризму як правових явищ, визначенням критеріїв ефективності законодавчої інституції в системі розподілу влади, диференціюванням змісту прямого і представницького народовладдя, але й діяльністю першого парламенту, наближеного до сучасного типу, – Центральної Ради – на теренах України; 2) радянський етап (1919 – 1990 рр.) – характеризується ствердженням хибності горизонтальної структури державного апарату як буржуазного правового явища й, відповідно, заперечення професійного постійно діючого парламенту у правовому статусі суто законодавчої установи; 3) пострадянський перехідний етап (1990 – 1996 рр.) – пов'язаний з переосмисленням і відродженням національної конституційно-правової думки, пошуком оптимальних для впровадження моделей парламенту і парламентаризму, безумовним визнанням демократичних політичних прав, трансформацією всіх державно-владних інституцій; сучасний етап (1996 р. – теперішній час) – відзначається концептуальним аналізом перспектив подальшої оптимізації правового статусу Верховної Ради України, її місця і ролі в державному апараті. З'ясовано необхідність подальших наукових пошуків у царині виокремлення парламенту як організуючого компонента системи парламентаризму.

Доведено, що формування науково-практичної парадигми парламенту в системі парламентаризму відбувається із застосуванням широкого переліку основних наукових підходів збору й опрацювання матеріалів правової дійсності. Вчені і практики потребують раціонального пояснення недосконалості конституційно-правового статусу Верховної Ради України, нормативного оформлення альтернативних шляхів розвитку всієї представницької системи. І саме методологічний плюралізм (сукупність

філософських, загальнонаукових і спеціальних методів) стає підґрунтям фундаментальних відкриттів, спроможних стимулювати вирішення практичних завдань реорганізації.

У підрозділі 1.2. *«Парламент як організуючий компонент системи парламентаризму»* проаналізовано історію зародження сучасного парламентаризму, пов'язану з поширенням ідей народного представництва в XVII – XVIII ст.ст. Охарактеризовано дефініції й пріоритетні ознаки парламенту і парламентаризму. З'ясовано, що парламент – це загальнодержавний, загальнонаціональний, представницький постійно діючий (професійний) колегіальний орган державної влади, прерогативою якого є остаточне визначення змісту, суті і структури майбутнього закону (законотворення). Парламентаризм є більш складною і багатогранною системою організації державної влади, ніж парламент і звичний розподіл влади. Парламент як орган державної влади може існувати без стану парламентаризму, тоді як парламентаризм без функціонування сильного і повновладного парламенту набуває ознак номінальності.

Аналіз теоретичних доробок із питань парламентаризму дозволяє підсумувати, що в науковій літературі досліджуваний термін трактують переважно у двох значеннях. По-перше, як політичний режим, систему організації державної влади, які структурно і функціонально ґрунтуються на засадах розподілу влади і верховенства закону за керівної чи особливої ролі парламенту. По-друге, як ідейно-теоретичну концепцію, що передбачає існування державно організованого суспільства на вищезгаданих принципах.

Запропоноване власне тлумачення парламентаризму характеризує поліелементність політико-правової системи з акцентуванням уваги на вирішальному значенні парламенту як базисі її становлення. Визначено, що парламент є організуючим (інституційним і функціональним) компонентом, оскільки його діяльність зумовлює формування взаємопов'язаних організаційно-функціонального, нормативно-правового, наукового, історичного, ідеологічного та світоглядного рівнів цієї системи.

Підрозділ 1.3. *«Фактори пріоритетності соціального призначення парламенту»* містить системний аналіз місця і ролі парламенту серед інших елементів державного апарату. З'ясовано тлумачення дефініцій «влада», «державна влада», «законодавча влада» для характеристики парламенту – органу законодавчої влади як виду влади державної, що функціонує в демократичній державі незалежно від її форми, розміру території, історичних особливостей еволюціонування та інших ознак.

Обґрунтовано, що парламент є єдиним загальнодержавним, загальнонаціональним, органом народного представництва (представницьким органом народу) з огляду на його виборний і колегіальний характер, компетенцію та юридичну силу прийнятих рішень. Підтримано позицію окремих вчених (А.З. Георгіца, Г.С. Журавльова, Л.Т. Кривенко,

А.С. Олійник) з приводу необхідності доповнення тексту ст. 75 Конституції України положенням про представницький характер парламенту. Таке нововведення дозволить чітко та однозначно визначити місце органу законодавчої влади в системі державного апарату, закріпити його авторитет на конституційному рівні.

Аналізуючи концептуальні підходи щодо розуміння правової природи парламенту, сформувані в сучасній вітчизняній конституційно-правовій науці (В.С. Журавський, Л.Т. Кривенко, М.О. Теплюк, В.Є. Чиркін), визнано слушним ствердження його «першості серед рівних». Незважаючи на загальновизнану рівноправність усіх ланок державного апарату, саме законодавча інституція декларує основи конституційного ладу і правового статусу особи. Дискусії про представницький характер парламенту, його місце і роль в системі державного апарату, не мають за мету применшити значення інших органів державної влади. Кожна з ланок є необхідною і невід'ємною складовою влади й наділена особливим конституційно-правовим статусом. Але призначення саме парламенту полягає у вираженні волі народу та наданні їй загальнообов'язкового характеру шляхом прийняття законів.

Підрозділ 1.4. «Структурно-змістова характеристика парламенту» досліджує моно- і бікамеральну побудову парламенту та вплив процедури формування палат на обсяг їх повноважень; структуризацію на керівні органи, депутатські об'єднання, комітети (комісії), допоміжний апарат та спеціалізовані органи контролю за найбільш важливими сферами – захистом прав людини і громадянина та фінансовою безпекою держави. Підкреслено вагоме значення парламентської опозиції у відстоюванні альтернативних щодо правлячого режиму ідейних і політичних моделей розвитку держави і суспільства. Наголошено на тому, що внутрішні органи парламенту позбавлено права приймати рішення від імені законодавчої інституції, проте їх діяльність забезпечує реалізацію конституційно визначених повноважень легіслатури.

Прийнятною для адаптації є зарубіжна практика нормативного регулювання правового статусу парламентської опозиції з наданням повноважень формувати тіньовий кабінет та окремі питання порядку денного, ветоувати ініційовані урядом законопроекти, призначати керівний склад слідчих комісій, проводити щомісяця «День опозиції». Позитивним досвідом в удосконаленні чинного вітчизняного законодавства можуть бути також новачки щодо: формування кадрового складу апарату парламенту, особливо секретаріатів комітетів та об'єднань, головних юридичного і науково-експертного управлінь, за конкурсом, який включатиме екзамени із конституційного права; скорочення чисельності особистих помічників парламентаріїв до двадцяти або, як варіант, закріплення їх за декількома народними депутатами одночасно. Підкреслено доцільність надання актам реагування спеціалізованих органів парламентського контролю

обов'язкової сили і визначення механізму притягнення винних суб'єктів до юридичної відповідальності з метою гарантування реального виконання конституційних повноважень. Проте лише після виокремлення нормативних положень щодо роботи цих інституцій у самостійний розділ основних законів можна буде характеризувати їх як окремі складові державного апарату, що нині є передчасним.

У *підрозділі 1.5. «Процесуальні форми діяльності парламенту»* здійснено порівняльно-правовий аналіз сесійного режиму роботи, що передбачає проведення пленарних засідань та засідань окремих парламентських органів, діяльність у виборчому окрузі. З'ясовано особливості процедур підготовки питань до розгляду, виступів, дебатів, голосування та підсумовування результатів. Зазначено, що розробка проекту роботи парламенту і порядку денного чергового пленарного засідання урядом або самими депутатами (органами парламенту) виявляє факт реального впливу на перебіг парламентської діяльності певною ланкою державної влади, хоча концептуально визначено, що домінантою у законодавчій сфері є саме парламент.

Особливу увагу приділено юридичній відповідальності парламентаріїв за порушення депутатських повноважень. Наголошено, що, крім дотримання нормативно визначених рекомендацій щодо коректної поведінки в парламенті, депутат як носій професійної правосвідомості повинен володіти професійною правовою культурою.

Цінними не лише для зростання авторитету і незалежності Верховної Ради України в системі державного апарату, але й для вітчизняного державотворення в цілому, можуть стати новачки із запровадження таких положень як: схвалення регламенту як основного процедурного документа у формі підзаконного нормативно-правового акта (постанови); надання права ініціювання позачергових сесій не лише депутатам, але й голові парламенту; заборона дострокового розпуску законодавчої інституції до прийняття остаточного рішення про обвинувачення президента після висунення відповідних звинувачень або якщо президент уже достроково припиняв повноваження легіслатури поточного скликання за подібною підставою; позбавлення депутатського мандата або застосування заходів дисциплінарного впливу у вигляді позбавлення премій за відсутність на третині чергових засідань, систематичне вчинення аморальних діянь, що ганьблять особу парламентарія і парламент.

У *підрозділі 1.6. «Функції та повноваження парламенту»* обґрунтовано розробку авторської класифікації функцій парламенту. Найбільш пріоритетними функціями за компетенційною ознакою (напрямами діяльності) є представницька, законодавча, що передбачають схвалення і зміну конституції та законів, установча (її прирівняно до номінаційної, дослівно з фр. *nominate* «та, що називає», тому установчо-номінаційна з питань кадрових призначень і визначення адміністративно-

територіального устрою згідно з ухваленими законами) і контрольна. Бюджетно-фінансова і зовнішньополітична функції «розчиняються» у законодавчій (прийняття закону про бюджет, ратифікація міжнародних договорів, із питань зовнішньої політики, схвалення рішення президента про надання військової допомоги іншим державам, оголошення стану війни й укладення миру тощо) і контрольній (контроль за виконанням державного бюджету, заслуховування щорічних та позачергових послань президента про внутрішнє та зовнішнє становище держави). Представницька функція є узагальненням усіх напрямків і видів діяльності легіслатури.

Проаналізовано законодавчий процес, проблеми реалізації делегованих законодавчих повноважень – тимчасову передачу парламентом можливості схвалювати закони іншим органам публічної влади (уряду, окремим міністрам, главі держави) і прийняття законів шляхом проведення загальнонаціонального референдуму. За обсягом наданих законодавчих повноважень парламенти класифіковано на парламенти з абсолютно необмеженими, відносно обмеженими та абсолютно обмеженими законодавчими повноваженнями.

Досліджено формування парламентом органів державної влади та призначення посадових осіб. Особливу увагу приділено формуванню уряду як підставі визначення форми державного правління. Зазначено, що до повноважень легіслатури може також належати право формування спеціалізованих органів парламентського контролю і призначення голів вищих судів, керівників національного банку, головнокомандувача збройних сил, суддів, Державного (Генерального) прокурора, членів Центральної виборчої комісії, Федерального президента.

Виокремлено основні напрями здійснення контрольної функції парламенту: контроль за діяльністю виконавчої влади, фінансово-економічною сферою, додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, діяльністю посадових осіб, у тому числі вищих посадових осіб держави. Охарактеризовано різні форми реалізації контрольної функції: депутатські запити, резолюцію недовіри, імпічмент, парламентські слухання і слухання в комітетах, діяльність спеціалізованих органів парламентського контролю.

Важливе практичне значення матимуть реформи, спрямовані на введення процедури формування уряду виключно законодавчою установою з урахуванням партійних і регіональних інтересів внутрішніх парламентських структур (об'єднань депутатів та комітетів) і затвердження Програми діяльності Кабінету Міністрів одночасно з призначенням Прем'єр-міністра; застосування інтерпеляції до окремих членів Кабінету Міністрів України, а також права пред'явлення обвинувачення посадовим особам, у призначенні яких задіяно депутатський корпус і, відповідно, можливість їх виклику для дачі показань і подання документів, необхідних при розслідуванні парламентом актуальних проблем державного і суспільного життя.

Розділ 2 «Еволюція інституціоналізації вітчизняного парламенту: історико-правовий досвід» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Зародження сучасного етапу становлення українського парламенту в період 1917–1920 рр.» досліджено становлення і розвиток представницьких інституцій на теренах України періоду національно-визвольних змагань. Центральну Раду Української Народної Республіки констатовано як перший національний парламент, наближений до сучасного типу, з огляду на її функціонування згідно з принципом розподілу влади, виборний, професійний, колегіальний характер, а також структурні, процедурні та компетенційні характеристики. Доведено, що історичні обставини і механізм утворення законодавчих установ держав епохи Нового часу, що характеризувалася порушенням нині авторитетних принципів виборчого права (проведення непрямих виборів і відкритого голосування, застосування цензового делегування тощо), військові події зумовили об'єктивну неможливість ствердження на теренах України іншого типу виборчого процесу. Формування Центральної Ради з меншими критеріями обмежень права на делегування представників (претендувати на депутатські посади могли жінки) якісно вирізняло цей орган серед інших подібних із законодавчими функціями, як своїх попередників, так і наступників доби національно-визвольних змагань. Наголошено, що навіть за умови проведення парламентських виборів із дотриманням визнаних принципів виборчого права, інтереси усіх категорій громадян не можуть бути представлені повною мірою. Тому засада прямих виборів як передумова формування законодавчої установи є важливою, але не основною і єдиною ознакою дефініції «парламент». Підтвердженням варіативності способу формування представницьких органів є обрання Президента виборщиками (США) або легіслатурою (Латвія, Естонія).

Аргументовано, що концептуальні розробки Центральної Ради не знайшли свого логічного розвитку в періоди Гетьманату та Директорії. При виконанні законодавчих, виконавчих і судових функцій революційні органи фактично характеризувалися диктаторськими повноваженнями і не погоджували напрямки своєї діяльності і, отже, еволюціонування цілої держави із жодним з органів державного апарату. Всупереч власним заявам про намір створити парламентську республіку, вони й надалі концентрували усі державні функції, практикували їх зміцнення.

Підкреслено, що Національна Рада Західноукраїнської Народної Республіки ствердилася як парламент за ознаками виборності, колегіальності представництва політичних переконань несхожих між собою соціальних верств населення при розробці та схваленні рішень в умовах демократичного правління.

У підрозділі 2.2. «Радянська парадигма вищого представницького органу державної влади як заперечення доктрини розподілу влади» доведено, що, незважаючи на доволі демократичні заклади організації

принципи організації і функціонування, виборчі процедури, структуризацію, елементи правового статусу депутатів як повноважних представників народу тощо, вищі представницькі органи не трансформувалися в парламенти з причини пануючої в суспільстві класової, командно-адміністративної ідеології. Конституювання у різні історичні періоди радянської доби діяльності комісій, секретаріату (апарату), груп депутатів, а також схвалення законодавства з питань внутрішньої роботи названих інституцій, провадження процедур з виконання нормативно визначених функцій не є вирішальним доказом урахування парламентських традицій. Структурно-організаційні особливості Верховної Ради є характерними для багатьох представницьких установ, адже саме керівні, робочі та допоміжні внутрішні елементи забезпечують виконання їх соціального призначення. Хоча, акцентовано увагу на тому, що пряме заперечення теорії парламентаризму і принципу розподілу влади апіорно обґрунтовує визначення Верховної Ради, а тим паче З'їздів рад, як універсальних верховних органів державного апарату із законотворчою, виконавчо-розпорядчою і контрольно-наглядовою компетенцією.

Підкреслено, що єдина система органів державної влади концентрувала значні організаційно-матеріальні ресурси на оперативному вирішенні практичних завдань. Але такий «розподіл повноважень» перешкоджав налагодженню взаємної координації й неупередженому оцінюванню відповідальності кожного з вищих елементів державного апарату. Провідне становище вищого представницького органу держави зумовлювало підконтрольне і підзвітне функціонування інших державних органів.

Доведено, що сучасна адаптація окремих базових елементів державно-правової доктрини радянського періоду (здобутки щодо правового зв'язку з виборцями, юридичної відповідальності, класифікації джерел права, форм народовладдя, системи Рад, законотворчості, адміністративно-територіального поділу, правового статусу особи тощо) свідчить про наступність історичного конституційного процесу в Україні.

У підрозділі 2.3. *«Особливості реценції інституту парламенту в контексті загальноцивілізаційних цінностей представницької демократії (1990–1996 рр.)»* аргументовано, що відсутність національної практики демократичного державно-правового будівництва утруднила розробку єдиного прогресивного для всіх політичних сил варіанта Основного Закону. Численні тогочасні проекти Конституції за авторством об'єднань громадян, парламентаріїв, наукових працівників регламентували різні види республік, обстоювали необмежені або суто декларативні повноваження парламенту, його бікамеральну, або монокамеральну структуру, альтернативні сучасній назви. Підкреслено, що моделювання виборчої системи також не вирізнялося стабільністю – мажоритарний спосіб змінювався змішаним, потім пропорційним, а ще пізніше – знову ж таки змішаним типом. Запровадження сесійного режиму роботи

Верховної Ради України згідно із загальновизнаними світовими зразками діяльності парламенту (робота на пленарних засіданнях, в робочих органах та виборчих округах, фракціях і групах), вільного депутатського мандату, структуризації, окрім звичного поділу на керівні, робочі й допоміжні, ще й спеціалізованими органами – Рахунковою палатою і Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини, свідчило про прагнення повноцінно адаптувати в теорію і практику вітчизняного державного будівництва парламентостверджуючі ознаки Верховної Ради України.

З'ясовано, що демократичний вимір конституційної реформи полягав у запозиченні визнаних моделей організації державного апарату і легіслатури зокрема, а також узагальненні досвіду радянського державознавства, оскільки сучасники не мали чітких уявлень про механізм трансформації партійно-номенклатурної системи в незалежні державні інститути. Намагання сформувавши класичний парламент слід розцінювати як подолання глибокої кризи соціалізму. Незважаючи на відсутність єдиного чітко визначеного напрямку державотворчих процесів, в Україні закладалися підвалини сучасної системи парламентаризму.

У підрозділі 2.4. *«Перспективи подальшої еволюції вітчизняного парламенту: пошуки оптимальної моделі як базису становлення і розвитку правової держави (1996–2013 рр.)»* наголошено, що президентсько-парламентська республіка, задекларована у Конституції 1996 р., була компромісним варіантом, покликаним мінімізувати змагальність потужних партій за верховенство їх контролю і впливу на суспільство на період розробки нового формату організації державного апарату. Існуюча модель форми правління не змогла вирішити нагальних проблем державотворення і конституційного ладу, так само як і парламентсько-президентська республіка, закріплена Конституцією в редакції від 2004 р. Підкреслено, що вагомий перелік питань відання виключно Верховної Ради України і Президента не міг не породжувати суперечок, а то й відкритих протистоянь між цими інституціями. Збереження вирішального впливу Глави держави в ієрархії виконавчої влади попри наявність формально визначених значущих повноважень парламенту у цій сфері, як і раніше, було підставою рішучого взаємного заперечення особливого конституційно-правового статусу кожного з них. Наслідком постійного намагання перерозподілити владні повноваження стало прийняття основного процедурного правового акта з питань парламентської діяльності – Закону «Про Регламент Верховної Ради України» лише в лютому 2010 р., який із деякими змінами і доповненнями діє й донині.

Акцентовано увагу на тому, що системну конституційну кризу зумовлено деідеологізацією суспільства, відсутністю діалогу між елементами державної влади щодо формування системної парадигми розвитку державного і суспільного устрою. Запровадження парламентської республіки стабілізує політичну ситуацію, оскільки державно значущі

рішення фактично прийматимуться парламентською більшістю, якій підзвітна виконавча вертикаль державної влади.

Розділ 3 «Подолання дефектів правової регламентації та практики формування і структурування Верховної Ради України» складається з п'яти підрозділів.

У підрозділі 3.1. «Критерії легітимності формування Верховної Ради України» наголошено, що парламентські вибори як форма безпосередньої демократії (народовладдя) полягає в організації та проведенні виборчих процедур, голосуванні громадян України на основі загальнодовизнаних міжнародно-правових стандартів і національних принципів, які визначають суть виборів, з метою формування законодавчої інституції. Шляхом аналізу чинної редакції Закону «Про вибори народних депутатів України» 2011 р. з'ясовано реалізацію пріоритетних принципів виборчого права (свобода, загальність, рівність, безпосередність, таємність, обов'язковість/періодичність, достовірність), які є критеріями легітимності формування Верховної Ради України. Аргументовано, що згаданий перелік варто доповнити положенням про визначення загальних засад виборчого права згідно з міжнародно-правовими стандартами, яке може бути використано при розробці концепції внесення змін до Основного Закону. Такий крок стане наочним ствердженням прагнення України закріпити на конституційному рівні дотримання демократичних традицій еволюції парламенту.

Сформульовано думку про те, що нині триває пошук оптимальної для України виборчої системи обрання парламентського представництва. Визначено переваги різних видів виборчих систем і аргументовано необхідність збереження змішаного способу отримання й розподілу мандатів. Доцільність застосування цієї системи голосування і підрахунку голосів на сучасному етапі конституційного розвитку України пояснюється пошуком компромісу між ідеями партійного представництва і стабільністю інститутів громадянського суспільства, які прагнуть делегувати підзвітних їм представників до парламенту. Підкреслено, що, незважаючи на суттєве реформування виборчого законодавства (заборону балотуватися блоком партій; підняття прохідного виборчого бар'єру; можливість самовисування кандидатів в одномандатних виборчих округах; обов'язкове анонсування осіб, які спонсорують виборчий фонд суб'єктів, що балотуються; заборону голосування виборців за відкріпними посвідченнями тощо), подальших теоретичних напрацювань і нормативної регламентації потребує низка проблем, пов'язаних з оптимізацією виборчого процесу.

У підрозділі 3.2. «Конституційні механізми легальності об'єднань парламентаріїв у Верховній Раді України» проаналізовано процедуру формування депутатських фракцій і груп, їх повноваження. Аргументовано, що депутатські групи можуть бути легітимними лише у разі формування з представників мажоритарних виборчих округів. Правовий статус позафракційного парламентарія не узгоджується з його балотуванням та

обранням за партійними списками в багатомандатному окрузі. Відсутність юридичних зобов'язань ставить під сумнів сенс проведення виборів, адже депутат не відповідає за наслідки виконання передвиборної програми як уособлення політичної сили, нехтує громадянською позицією виборців і самою ідеєю непрямого народовладдя. Вільний мандат надає можливість ігнорувати вказівки депутатського об'єднання, зберігаючи членство в парламенті.

Необхідно також доповнити підстави дострокового припинення повноважень народного депутата, обраного за партійними списками, умовою його виключення (добровільного виходу) чи невходження до складу фракції у Верховній Раді України внаслідок порушення фракційної дисципліни. Рішення ухвалюватиме суд у порядку, визначеному ч. 2 ст. 5 Закону «Про статус народного депутата України» (у разі невиконання вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності). Мандат парламентарія гарантовано матиме змогу отримати перший в «непрохідній» частині партійного списку кандидат в народні депутати без додаткових витрат на виборчий процес.

Повноваження депутатських об'єднань варто розширити шляхом надання права ініціювати позачергові скликання пленарних засідань і здійснення контрольних повноважень щодо вищих органів держави.

Одними з найбільш цінних положень правової регламентації статусу парламентської опозиції, які потребують унормування, є: визначення як суб'єкта опозиційної діяльності лише депутатські об'єднання, здатні реалізувати повноваження з ухвалення легальних рішень, звернення до Конституційного Суду України, здійснення парламентського контролю; запровадження проведення «Дня опозиції» на ранковому засіданні п'ятниці одного з тижнів пленарних засідань; заборона дотаційної матеріальної допомоги опозиції з державного бюджету, оскільки опозиційне угруповання може використовувати матеріальні ресурси партійної каси, розмір якої є достатнім для формування альтернативних програм і доведення їх змісту до відома громадян.

Підрозділ 3.3. «Домінуючий вплив структури Верховної Ради України на зміст і форми виконання конституційних повноважень» досліджує структуризацію Верховної Ради України на керівні, робочі і допоміжні органи та спеціалізовані органи парламентського контролю. Підкреслено, що потребують удосконалення організаційні форми діяльності комітетів шляхом притягнення до юридичної відповідальності осіб, винних за зриви засідань/слухань у комітетах, невиконання чи неналежне виконання вказівок комітету без поважних причин. Наголошено на доцільності схвалення спеціального Закону про комісії Верховної Ради України, який регламентував би процедури створення, діяльності та гарантії виконання рішень зазначених органів парламенту об'єктами впливу їх повноважень.

Особливу увагу приділено порядку формування тимчасових слідчих комісій, якого на теперішній час остаточно нормативно не врегульовано. Зокрема, не прийнято спеціального Закону, а в Законі «Про Регламент Верховної Ради України» не деталізовано механізм забезпечення гарантій самостійності, повернення на попередню посаду і можливості продовження службової діяльності спеціальних прокурора і слідчих після виконання завдання, особливо за умови недоведеності вини вищих посадових осіб.

Зазначено, що одними з пріоритетних напрямків удосконалення роботи Апарату Верховної Ради є: більш активне залучення до законотворчої діяльності фахівців із питань державного будівництва – штатних працівників Апарату; впровадження та використання комп'ютерних технологій у законодавчому процесі; оптимізація витрат на утримання депутатського корпусу; посилення вимог до кадрового добору працівників Апарату.

Удосконалення правового статусу вітчизняного омбудсмена має відбуватися у напрямках регламентування чітко визначених вимог стосовно: механізму оцінювання моральних якостей і фахової підготовки претендентів, обмеження термінів перебування на посаді, запровадження служб представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в регіонах та за окремими сферами здійснення наглядової діяльності; узгодження повноважень з відвідування осіб у місцях позбавлення волі, пов'язаних з обмеженням їх особистої свободи, і відповідної функції органів прокуратури та виконавчої влади. Підкреслено також доцільність конкретизації процесуальних форм закріплення висновків про умови утримання. Гарантування права омбудсмена на спілкування без участі сторонніх осіб, прослуховування або підслуховування є недостатнім для надання доказової сили зібраним матеріалам. Уявляється за можливе використовувати просту письмову форму опитування з фіксацією підписів інтерв'юєрів та опитуваних.

Зазначено, що широкі повноваження Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини на вивчення документів не гарантують вільного користування матеріалами з обмеженим доступом представниками громадських організацій і вченими, залученими на договірних засадах. Закріплення такої можливості має відбуватися виключно з дотриманням положень Закону «Про державну таємницю».

Рахункова палата потребує розширення повноважень можливістю звертатися до Конституційного Суду України як самостійного суб'єкта, створення власних регіональних підрозділів та врегулювання процедури здійснення контрольних заходів у Верховній Раді, незважаючи на фактичну підзвітність і підконтрольність представницькій інституції.

Доведено необхідність посилення заходів правового впливу за невиконання актів реагування спеціалізованих органів парламентського контролю і перешкоджання проведенню інспекційних заходів.

У підрозділі 3.4. «Правовий статус народного депутата України як лобіста та державного політичного службовця: антагонічний характер депутатської діяльності» проаналізовано ознаки, властиві парламентаріям як представникам влади, та принципи реалізації депутатського мандату. Пропозиції щодо легалізації лобіювання (схвалення Закону «Про лобістську діяльність», в якому, з метою отримання сприятливого правового регулювання приватних питань, слід прописати її форми й умови провадження), а також підвищення фахового рівня, правової і моральної культури парламентаріїв (досвід практичної роботи і спеціальне навчання, стажування) покликані мінімізувати прояви недовіри з боку населення до Верховної Ради України як базового інституту сучасної демократії.

Заслугують на увагу новачії із запровадження спеціальних перевірок – антикорупційної і стану психічного здоров'я кандидатів у депутати, що сприятимуть, незважаючи на фінансову і організаційну затратність, реалізації права на інформацію й усвідомлений вибір нової генерації політиків. Ознайомлення з матеріалами про психічне здоров'я і моральну стійкість, наявність судимостей, володіння корпоративними правами, достовірність відомостей у декларації про майно, доходи, витрати й зобов'язання фінансового характеру забезпечить конституційний принцип рівності громадян. Спеціальну перевірку варто проводити згідно з Порядком організації проведення спеціальної перевірки відомостей щодо осіб, які претендують на зайняття посад, пов'язаних із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, затвердженим Указом Президента від 25 січня 2012 р. Відповідальним за організацію проведення спеціальної перевірки слід визнати Голову Центральної виборчої комісії. Відомості про стан здоров'я кандидата перевірятиме Міністерство охорони здоров'я України. Оцінювання моральної стійкості є вивченням дотримання морально-етичних норм кандидатом в народні депутати на попередніх посадах. Якщо особа з певних причин не була працевлаштованою (пенсіонер, молодий спеціаліст тощо) або була суб'єктом підприємницької діяльності, подаватиметься довідка ЖРЕПу за місцем проживання. Центральна виборча комісія вивчатиме ці документи разом з іншими, що вносяться на реєстрацію.

Подальшої теоретичної розробки і нормативного закріплення вимагає процедура відсторонення парламентаріїв, яким повідомлено про підозру у вчиненні злочину у сфері службової діяльності, від виконання повноважень до початку судового провадження. Відомості стосовно притягнення народних депутатів до відповідальності заносяться до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення, у триденний строк з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили, притягнення до цивільно-правової відповідальності або накладення дисциплінарного стягнення. Зазначені обставини слід закріпити як імперативні підстави

дострокового припинення повноважень. Відповідно, парламентарії не можуть продовжувати займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, після притягнення їх до юридичної відповідальності за вчинення корупційних діянь незалежно від ступеня суспільної небезпечності скоєного. Згадані обмеження слід запровадити, незважаючи на суб'єктивне ставлення судді до кваліфікації дії чи бездіяльності винної особи згідно з чинною редакцією антикорупційного нормативно-правового акта.

У *підрозділі 3.5. «Об'єктивні закономірності реалізації депутатського мандата»* охарактеризовано такі принципи функціонування Верховної Ради України, як: представництво інтересів виборців (виконання політичної волі громадян), колегіальність (опрацювання і схвалення рішень згідно з інтересами різних верств населення, що відображає соціальну та демографічну структуру суспільства), виборність (делегування повноважень громадянами, які симпатизують перевиборним програмам кандидатів), легітимність (схвалення діяльності парламенту населенням), легальність (верховенство права і захист волі більшості або всього населення відповідно до загальнолюдських ідеалів і парадигми взаємної відповідальності особи та держави), постійність (здійснення повноважень на професійній основі у поєднанні із заборонаю іншої оплачуваної роботи, крім викладацької, наукової чи творчої діяльності у вільний час) та гласність (публічність парламентської діяльності).

Доведено, що фундаментальні конституційні ідеї, на основі яких функціонує парламент, і реалізуються повноваження народні депутати, відображають виняткову політико-правову природу законодавчої інституції. Формування чітких уявлень про категоріальне значення, стан і динаміку застосування об'єктивних закономірностей (принципів) реалізації депутатського мандату є підґрунтям отримання достовірних знань про конституційно-правовий статус парламенту. Досвід втілення демократичних засад організації та діяльності представницької інституції створює реальні нормативні та політичні передумови для поступального розвитку парламентаризму.

Розділ 4 «Парламентські процедури як організаційний чинник функціонування Верховної Ради України» складається з п'яти підрозділів.

У *підрозділі 4.1. «Компетенційна характеристика парламенту України»* увагу акцентовано на тлумаченні дефініцій «процес» і «процедура», які у дослідженні використовуються як синоніми. Охарактеризовано парламентські процедури за ознакою компетенційної характеристики Верховної Ради України – сукупності встановлених в юридичній формі прав та обов'язків, які визначають можливості органу державної влади приймати обов'язкові до виконання рішення. Аналіз законодавчої, установчо-номінаційної і контрольної компетенції парламенту розкриває його соціальне призначення та роль у державотворчих процесах. Доведено, що Верховна Рада України є парламентом із абсолютно

обмеженими законодавчими повноваженнями, адже ст. 92 Конституції встановлює закритий перелік питань, які вирішуються шляхом прийняття законів. З інших питань Верховна Рада України не має права схвалювати ці нормативно-правові акти. Конституція закріплює основи правового регулювання суспільних відносин із наданням виконавчій владі і Президентові права більш детальної їх регламентації згідно з законами. Підкреслено, що чітка регламентація питань відання дещо звужує сферу діяльності парламенту. Тому з метою надання правового захисту новим об'єктам, що потенційно супроводжуватиметься необхідністю залучення кваліфікованої більшості голосів народних депутатів для внесення змін, слід закріпити на конституційному рівні положення про можливість ухвалення законів з найважливіших питань державного і суспільного життя з одночасним чітким закріпленням повноважень інших органів державної влади.

Визначено, що установчо-номінаційна компетенція передбачає призначення, обрання, надання згоди на призначення або звільнення посадових осіб, формування органів публічної влади, а також вирішення питань територіального устрою. Констатовано широкі повноваження Президента у сфері кадрових призначень посадових осіб виконавчої влади, які характеризують Україну як президентсько-парламентську республіку з ухилом до президентської. Установчо-номінаційна компетенція легіслатури є вужчою, ніж у Глави держави.

Проаналізовано різні класифікації пріоритетних напрямів контрольної діяльності Верховної Ради України. Охарактеризовано форми реалізації парламентського контролю згідно з удосконаленою дисертантом класифікацією напрямів реалізації контрольної функції. Наголошено, що парламентський контроль здійснюється без будь-яких доручень у межах власної компетенції законодавчої установи. Суб'єктами реалізації є безпосередньо Верховна Рада, її внутрішні структурні підрозділи та народні депутати, інші державні інституції, функціонально поєднані з парламентом. Метою контролюючої діяльності є нагляд за станом виконання ухвалених законів, який охоплює усі передбачені Конституцією сфери (напрями) контролюючого впливу, незважаючи на особливості форм та об'єктно-суб'єктних складів його здійснення.

У *підрозділі 4.2. «Організаційно-правові форми здійснення парламентських процедур»* охарактеризовано проведення організаційно-установчої, чергової і позачергової сесій, що передбачає цілеспрямовану функціональну співпрацю народних депутатів на засіданнях парламенту та у виборчих округах. Особливу увагу приділено організації пленарних засідань – підготовці порядку денного, обговоренню питань, винесених на розгляд, голосуванню.

Зазначено, що проблемами сесійного режиму роботи Верховної Ради України є порушення процедури діяльності та етичних норм

поведінки парламентаріями. Парламент є суб'єктом конституційно-правової відповідальності у випадках недотримання конституційних норм і вчинення правопорушення (делікту). Застосування санкцій за вчинення конституційного делікту зумовлене неспроможністю легіслатури, її органів і парламентаріїв виконувати обов'язки внаслідок безвідповідальної або некваліфікованої реалізації покладених функцій. Досліджено застосування санкцій конституційно-правової відповідальності до Верховної Ради України в цілому, її внутрішніх органів (головуючого на пленарному засіданні, керівних осіб комітетів і Голови Апарату Верховної Ради, спеціалізованих органів парламентського контролю), окремих народних депутатів. Обґрунтовано необхідність схвалення єдиного нормативно-правового акта з питань конституційно-правової відповідальності, який визначив би поняття, ознаки і суб'єктів конституційно-правової відповідальності; уніфікував спеціальні правові процедури та санкції залежно від суб'єкта й характеру вчиненого порушення та регламентував особливості конституційно-правової відповідальності Верховної Ради України в окремому розділі. З метою оптимізації сесійної роботи запропоновано також низку інших заходів.

Підрозділ 4.3. «Законотворчість – пріоритетний напрямок діяльності Верховної Ради України» містить аналіз законотворчого процесу та його складової – процесу законодавчого, який є суто парламентською процедурою. Дотримання поетапності законодавчого процесу (внесення законопроекту до парламенту та його реєстрація, обговорення в комітетах і на пленарних засіданнях, прийняття, затвердження Главою держави й опублікування, набуття чинності) гарантує схвалення легальних правових актів. Наведено приклади порушення принципів наукової обґрунтованості, правової легітимності, системності і професійності законотворення.

Аргументовано важливість суб'єктів права законодавчої ініціативи вносити законодавчі пропозиції, але лише подання готового законопроекту започаткуватиме власне законодавчий процес. Підкреслено доцільність формування спеціальної інституції при Верховній Раді України (відділу в структурі Апарату Верховної Ради), яка облікуватиме всі законодавчі пропозиції з метою координації законопроектних робіт. Діяльність такого органу значно спростить процедуру надходження пропозицій від фізичних осіб та інститутів громадянського суспільства, які не мають прямого доступу до інституцій, уповноважених розробляти й подавати законопроекти з відповідними супровідними матеріалами на розгляд Верховної Ради України.

З'ясовано потребу в розширенні переліку суб'єктів права законодавчої ініціативи внаслідок посилення вимог до кваліфікаційного і професійного рівня розробників законопроектів. Серед інших потенційних суб'єктів виокремлено громадські організації у взаємодії з інститутом народної ініціативи як посередників між владою і народом, що володіють значними

фінансовими та інформаційними ресурсами для розробки законопроекту, його громадського і парламентського обговорення.

У підрозділі 4.4. «Проблеми нормативно-правового забезпечення установчо-номінаційних процедур» проаналізовано розгляд кадрових питань у Верховній Раді України. Обґрунтовано впровадження парламентської форми державного правління за умови збереження за Президентом процедури всенародного обрання, повноважень представницьких, законодавчих і у сфері національної безпеки, окремих установчо-номінаційних та контрольних. Зазначено необхідність нормативного закріплення уніфікованих вимог до кандидатів на посади в органи держави, у формуванні яких задіяно Верховну Раду України (зокрема, не лише підтвердження цензу громадянства, майнового стану, дотримання принципу несумісності, відсутності обмеження у правах за станом здоров'я й наявності непогашеної чи незнятої судимості, але й досягнення мінімального віку, необхідного для призначення на посаду, строку проживання в Україні протягом останніх років, стажу роботи в органах, керівництво якими доручають, або у профільній сфері діяльності) й підстав дострокового звільнення державних службовців (за власним бажанням; станом здоров'я; у разі смерті; визнання неідедатним, безвісно відсутнім або оголошення померлим; втрати громадянства чи виїзду на постійне проживання за межі України; надання недостовірної інформації при призначенні; невідповідність вимогам, які пред'являються до кандидатів; набрання законної сили обвинувальним вироком або судовим рішенням про притягнення до відповідальності за адміністративні корупційні правопорушення; втрати бездоганної ділової репутації).

У підрозділі 4.5. «Механізм стримувань і противаг в інструментарії парламентського контролю» підкреслено, що, попри відсутність прямої конституційної регламентації парламенту як органу контролю, він наділений вагомими повноваженнями у цій сфері. Законодавство детально визначає суб'єкти, об'єкти нагляду та окремі форми (заходи) здійснення парламентського контролю. Суттєвого удосконалення потребує система гарантій, адже за невиконання вказівок, запитів, актів реагування народних депутатів та інституцій Верховної Ради України не завжди передбачено юридичну відповідальність. Охарактеризовано проведення «Години запитань до Уряду», щорічного заслуховування звіту про хід і результати виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів, періодичних звітувань органів державної влади, парламентських слухань, слухань в комітетах, обговорень депутатських запитів і найбільш складних для вітчизняного конституціоналізму процедур вотуму недовіри та імпічменту. Модель взаємодії парламенту, Президента і виконавчої влади (система стримувань і противаг) визначає принципові особливості організаційно-функціональних основ системи парламентаризму. Зазначено, що парламентський контроль спрямований на виявлення й усунення внутрішніх суперечностей

у системі органів публічної влади – забезпечення достатнього рівня централізації владних повноважень, відмежування функцій політичного та адміністративного керівництва, попередження випадків дублювання компетенції різних інституцій, обґрунтоване застосування санкцій конституційно-правової відповідальності до посадових осіб. Наголошено, що, незважаючи на позапарламентський характер кримінального провадження стосовно Глави держави, повноваження якого достроково припинено внаслідок імпічменту, варто запровадити особливий порядок його перебігу. Колишній статус високої посадової особи – окремого органу держави повинен гарантувати такі прерогативи. Запропоновано низку інших заходів, спрямованих на оптимізацію парламентського контролю.

ВИСНОВКИ

У Висновках сформульовано найбільш суттєві результати та положення дослідження, наведено теоретичні узагальнення та авторські позиції щодо визначення науково-практичної парадигми Верховної Ради України в системі вітчизняного парламентаризму.

1. Вирішальний вплив на розвиток сучасного розуміння парламенту в системі парламентаризму справили наукові розробки і практика державного будівництва дорадянського, радянського, пострадянського перехідного і сучасного етапів. Методологія дослідження, що уможливила пізнання й підсумовування логічних висновків, є вченням про сукупність прийомів, способів та підходів аналізу сутнісних характеристик, процесів організації, структурування та функціонування загальнодержавного представницького органу народного представництва з метою формування достовірних даних про сучасний конституційно-правовий статус і потенційні тенденції його розвитку на засадах об'єктивності, конструктивної критики, наукової коректності, відтворюваності, системності, плюралізму, діалектики, поєднання даних теорії і практики. Структура методології дослідження передбачає три рівні: 1) філософський, який задає найбільш абстрактні регулятиви, визначає стратегію подальшого аналізу інституту парламенту як складової системи парламентаризму; 2) загальнонаукові методи, які уможливають отримання інформації з ознаками, притаманними філософським і спеціальнонауковим знанням; 3) спеціальні методи, які сприяють отриманню систематизованої інформації вищого рівня узагальнення.

2. Парламентаризм – це складна політико-правова система, яка опосередковує особливе, пріоритетне місце парламенту серед органів державної влади, специфічний характер впливу загальнонаціонального представницького органу на суспільні відносини шляхом реалізації представницьких, законодавчих, установчо-номінаційних, контрольних та інших функцій і повноважень.

3. Система парламентаризму являє собою сукупність таких взаємопов'язаних елементів: парламент (організуючий, стрижневий компонент), діяльність якого зумовлює формування організаційно-функціонального (практика функціонування парламенту, що характеризується особливою, пріоритетною роллю парламенту в системі державної влади), нормативно-правового (конституційне законодавство), наукового (теорія парламентаризму, що включає досягнення вітчизняної і зарубіжної наукової думки), історичного (передумови, основні етапи, тенденції, напрями і форми еволюції парламентаризму), ідеологічного (сукупність поглядів, ідей, понять, заснованих на певних наукових і політичних знаннях та уявленнях, яка має за мету вплив на формування і розвиток правової й політичної культури населення) та світоглядного рівнів (правова і політична культура, легітимність і легальність парламенту в сприйнятті населенням).

4. Структурно-змістовні та функціональні характеристики парламенту і правила парламентського провадження зумовлено значною мірою національними особливостями державного будівництва: історією становлення, сучасною моделлю, а також обраними стратегією і перспективами розвитку державного апарату та законодавчої установи, зокрема. Незважаючи на розбіжності у правовому регулюванні структури і складу (моно- чи бікамералізм, одноособові чи колективні керівні органи та інституції парламентського контролю, поділ на комісії або комітети як робочі органи, партійне і непартійне структурування, допоміжні служби колегіальних внутрішньопарламентських органів і персональні помічники), функціонування (визначені нормативно або актом глави держави форми скликання сесій, спільні й окремі пленарні засідання палат та робочих органів, засідання погоджувальних інституцій і об'єднань депутатів, робота депутатів у виборчих округах і безпосередньо в парламенті як професійних парламентаріїв або народних представників у законодавчій установі соціалістичних країн, легітимність практики делегованого законодавства і парламентської відповідальності уряду та інших органів державної влади тощо), парламенти демократичних країн є ефективною і демократичною моделлю загальнонаціональних представницьких органів.

5. Пріоритетними ознаками ствердження Центральної Ради Української Народної Республіки як першого національного парламенту, наближеного до сучасного типу, і Національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки як парламенту, що з деякими особливостями повторила досягнення Центральної Ради, є виборна форма делегування депутатів і функціонування згідно з принципом розподілу владних повноважень у структурі державного апарату. Політичні режими П. Скоропадського і Директорії засвідчили заперечення парламентаризму з огляду на сумнівний спосіб отримання верховної влади шляхом військових переворотів; проведення непослідовних політичних реформ, які виявляли

суттєві розбіжності між фактичним порядком та широко декларованими перспективами конституційного будівництва. Вищі представницькі органи радянського періоду, незважаючи на певні структурні, компетенційні та організаційно-процедурні характеристики, притаманні парламенту, функціонували як універсальні верховні органи державного апарату із законотворчою, виконавчо-розпорядчою і контрольно-наглядовою компетенцією, чим заперечували теорію парламентаризму і принцип розподілу влади.

6. Процеси розробки і схвалення Конституції України 1996 р., актив законодавства з питань парламентської діяльності, подальші конституційні реформи 2004 і 2010 рр., які змінювали форму державного правління, характеризують становлення і розвиток Верховної Ради України та інститутів громадянського суспільства як основних суб'єктів державотворення. Політичний компроміс вищих органів держави, парламентської більшості і представників меншості, підтримка громадських об'єднань і звичайних громадян уможливили створення найбільш прийнятних варіацій нормативно-правових актів у певний історичний період еволюціонування Української держави. Перспективи подальшої еволюції вітчизняного парламенту вбачаються у запровадженні парламентського правління.

7. Характеристика конституційно-правового статусу Верховної Ради України свідчить про вплив вітчизняних історичних і політичних умов, а також міжнародних стандартів на механізм її формування (через адаптацію загальноновизнаних засад виборчого процесу), структурування (одно- чи двопалатність, диференціацію органів на керівні, робочі, допоміжні та інституції парламентського контролю, об'єднання депутатів), діяльність (керівні ідеї запровадження сесійного режиму функціонування, реалізації законотворчості, призначення і звільнення вищих посадових осіб, вирішення питань адміністративно-територіального устрою, практики парламентських слухань і слухань у комітетах, депутатських запитів, звітування посадових осіб та уряду, резолюції недовіри уряду, «Години запитань до Уряду», імпічменту Президента).

8. Оптимізації виборчого процесу сприятимуть такі новації: 1) запровадження системи пропорційного представництва на основі множинних регіональних округів з використанням відкритих регіональних партійних списків (при збереженні змішаного порядку формування Верховної Ради України); 2) визначення меж виборчих округів з урахуванням адміністративно-територіального поділу країни; 3) здійснення електронного голосування через Інтернет або спеціальний електронний термінал на виборчому пункті, що не передбачає скасування класичного порядку проведення виборів; 4) заборона державного фінансування партій-суб'єктів виборчого процесу з метою забезпечення рівних умов конкурентної боротьби та ідеологічної багатоманітності. Конкретні пропозиції з розширення повноважень виборчих комісій формують передумови для

якісних змін процедури організації і проведення виборів: 1) надання права членам дільничної комісії чи офіційним спостерігачам у кількості не менше двох осіб-представників різних політичних сил допомогти громадянинові з фізичними вадами проголосувати за відсутності на дільниці інших виборців, які могли б запропонувати свої послуги; 2) доцільність констатації членами дільничної комісії у кількості не менше трьох осіб можливості голосування на дому виборця, який постійно не здатний самостійно пересуватися, але щодо якого у списку виборців відсутня примітка про таку особливість, на підставі зовнішнього, не медичного, огляду та показань сусідів або знайомих. За рішенням всієї дільничної комісії цього громадянина слід включати до витягу зі списку виборців для голосування за місцем перебування на підставі власноруч написаної заяви та протоколів зовнішнього обстеження виборця й опитування осіб, що проживають поряд; 3) надання права членам дільничної комісії у кількості не менше трьох осіб забирати у виборців, які тимчасово не здатні пересуватися самостійно, заяви з проханням забезпечити голосування за місцем перебування і довідки медичної установи про стан здоров'я.

9. Традиційна для парламентів класифікація органів Верховної Ради України на керівні, робочі, допоміжні, а також депутатські об'єднання й інституції парламентського контролю уможливорює чіткий розподіл повноважень і професіоналізацію депутатського складу та державних службовців Апарату Верховної Ради України, Рахункової палати і служби Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Диференціація парламентських органів і об'єднань свідчить про можливість оптимального виконання депутатських повноважень індивідуально та колективно у різних організаційно-правових формах. Проте чинне нормативно-правове регулювання потребує подальшого удосконалення з метою усунення правових дефектів. Зокрема гарантувати на найвищому конституційному рівні та деталізувати на галузевому правовий статус парламентської опозиції, яка об'єктивно моніторить діяльність усієї структури органів публічної влади і в такий спосіб запобігає посиленню авторитарних тенденцій у державному управлінні. Проте недоцільним уявляється виділення дотаційної матеріальної допомоги парламентській опозиції з державного бюджету з причини отримання її представниками заробітної плати парламентарія та відшкодування усіх витрат на депутатську роботу.

10. Перспективними пропозиціями з удосконалення функціонування внутрішньопарламентських інституцій та реалізації парламентських процедур є такі положення: 1) при зривах проведення запланованих засідань /слухань у комітетах з вини запрошених осіб запропоновано Апарату парламенту подавати адміністративний позов до адміністративного суду за підписом Голови Верховної Ради України або його заступників про зобов'язання винної особи – суб'єкта з владними управлінськими функціями, з'явитися на засідання/слухання, надати матеріали чи виконати інші вимоги

комітету та відшкодувати збитки, завдані у зв'язку з організацією проведення зібрань. Якщо відповідні винні дії допускає громадянин, який не перебуває на публічній службі, Апарат Верховної Ради України звертається до суду з позовом аналогічного змісту; 2) у разі повторного, після рішення суду, нез'явлення посадової особи/громадянина на засідання/слухання чи невиконання (неналежного виконання) вказівок комітету без поважних причин зобов'язати Апарат парламенту подавати заяви за підписом Голови Верховної Ради чи його заступників до органів прокуратури з вимогою порушити кримінальне провадження за відповідною частиною ст. 382 КК України – невиконання судового рішення; 3) при проведенні процедури імпідменту доцільно запровадити формування персонального складу тимчасової слідчої комісії зі спеціальних прокурорів і слідчих із самих народних депутатів, які мають відповідний досвід практичної діяльності й перебувають в опозиції до Президента та уряду; 4) за невиконання службовими особами законних вимог Уповноваженого Верховної Ради України і Рахункової палати незалежно від стадії провадження справи, внаслідок чого було завдано істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих фізичних осіб, застосовувати заходи кримінально-правового впливу – арешт, виправні роботи, обмеження волі, позбавлення волі, позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю тощо (ст.ст. 364–367 КК України); 5) доповнити Кримінальний кодекс України спеціальною статтею про відповідальність за невиконання подання омбудсмена і Рахункової палати. Її диспозиція і санкція мають нагадувати зміст ст. 382 КК України – невиконання судового рішення; 6) за посягання на особисту безпеку Уповноваженого Верховної Ради України і членів Рахункової палати, перешкоджання проведенню ними інспекційних заходів запровадити кримінальні санкції по аналогії із чинними ст.ст. 377, 378, 383–387 КК України; 7) диференціювати адміністративну відповідальність за невиконання підсумкового акта реагування Рахункової палати й Уповноваженого Верховної Ради України, внаслідок чого було завдано незначних збитків, шляхом накладення штрафів від сорока до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та вимог у процесі здійснення контрольних функцій у вигляді штрафу від десяти до двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів.

11. Правового удосконалення потребує статус народного депутата, який фактично поєднує виконання функцій лобіста та державного політичного службовця. Специфіка реалізованих ним завдань із формування державної політики зумовлює пред'явлення високих вимог. Слід обмежити імунітет часом проведення сесій та скасовувати депутатську недоторканність без ухвалення відповідного рішення (погодження) Верховною Радою України у разі здійснення парламентарієм діянь, що містять ознаки злочину чи іншого правопорушення, у період парламентських канікул або затримання на місці злочину, іншого протиправного діяння за умов, що свідчать про

явну винуватість, навіть під час тривання сесій. Зокрема, пропонується невідкладно розпочинати кримінальне/адміністративне провадження і застосування до винної особи усіх передбачених заходів переслідування без будь-яких пересторог із приводу депутатського імунітету. Інформаційну довідку слід негайно надсилати до Апарату законодавчої установи для подальшого планування включення розгляду даного питання до порядку денного. Із початком проведення сесій в обумовлений час перед народними депутатами зобов'язані виступити слідчий з повідомленням про розпочате кримінальне провадження, не розкриваючи при цьому таємниці слідства, або представник уповноважених органів із роз'ясненням матеріалів адміністративної справи.

12. Об'єктивні закономірності реалізації депутатського мандата – представництво інтересів виборців, колегіальність, виборність, легітимність і легальність, постійність та гласність – є нормативами, що регулюють та впорядковують виконання соціального призначення парламентаріїв. Представники народу, усвідомлюючи потреби суспільної практики, формують ідеологію, систему права і навіть моральність та звичаї держави.

13. Парламентські процедури є процесом забезпечення, організаційним чинником функціонування парламенту з метою здійснення його конституційних функцій і повноважень; процесуальним порядком, формами і методами прийняття рішень, зміст яких спрямовано на реалізацію парламентських функцій, тобто дефініції «процес» і «процедура» використовуються як синоніми і позначають порядок, послідовність вчинення певних дій для досягнення результату.

14. З метою оптимізації сесійної роботи варто запровадити обов'язкову постійну публікацію звітів про фінансування депутатського корпусу коштами державного бюджету та витрати окремих парламентаріїв у друкованих засобах масової інформації (спецвипусках із питань парламентської діяльності) чи на створених для цього веб-сторінках сайту Верховної Ради України; дисциплінарну відповідальність у формі догани, позбавлення премій та інших грошових заохочень або конституційно-правову – дострокове припинення повноважень (залежно від кількості годин, пропущених без поважних причин); обов'язкове оприлюднення результатів голосування з ухваленого закону по кожній фракції (групі) у «Відомостях Верховної Ради України» і «Голосі України» у вигляді додатку; заборону скасовувати, змінювати й доповнювати прийняті у період поточної сесії рішення.

15. Покращання законодавчої діяльності сприятимуть новації щодо: розширення переліку суб'єктів права законодавчої ініціативи шляхом надання такого права Генеральному прокурору України, Верховному Суду, громадським організаціям у взаємодії з інститутом народної ініціативи (250 тис. підписів громадян України на підтримку), Рахунковій палаті і омбудсману; скорочення періоду підписання й оприлюднення повторно схваленого у первісній редакції закону до п'яти днів, враховуючи візування

Головою Верховної Ради України та час відповідного документообігу в Адміністрації Президента або, як варіант, скасування обов'язкового візування Президентом таких законів.

16. Удосконаленню установчо-номінаційної діяльності сприятимуть реформи з приводу нормативного закріплення: уніфікованих вимог до кандидатів на посади в органи держави, у формуванні яких задіяно Верховну Раду України, і підстав їх дострокового звільнення; юридичних мотивів висловлення недовіри Генеральному прокуророві і Кабінету Міністрів. Стабілізації складної політичної ситуації сприятиме запровадження парламентської форми державного правління, у зв'язку з чим запропоновано формувати розширений склад уряду – своєрідну «Урядову раду» – із залученням керівників усіх центральних органів виконавчої влади, та безпосередньо Кабінету в особі Прем'єр-міністра і керівників найбільш впливових центральних органів виконавчої влади (десять-п'ятнадцять осіб) для вирішення нагальних питань реалізації внутрішньої і зовнішньої політики; надати право Верховній Раді України створювати, реорганізовувати та ліквідовувати центральні органи виконавчої влади за поданням Прем'єр-міністра, а також погоджувати призначення й звільнення Президентом суддів, Генерального прокурора виключно за участю (поданням) Вищої ради юстиції.

17. Позитивними новаціями, спрямованими на покращання контрольної діяльності і результативності механізму стримувань і противаг, є: відновлення практики «Дня Уряду» у поєднанні з проведенням «Години запитань»; розширення переліку суб'єктів ініціювання контрольних заходів шляхом надання такого права органам Верховної Ради України, об'єднанням громадян і науковим установам; запровадження індивідуальної відповідальності урядовців; відкриття тематичних форумів на офіційному веб-сайті парламенту при підготовці до проведення заходів контролю та друк окремими виданнями матеріалів за результатами їх проведення; розширення переліку юридичних підстав проведення процедури імпічменту Президента за рахунок суто політичної підстави – вчинення аморальних діянь.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Індивідуальна монографія

Словська І.Є. Конституційно-правовий статус парламенту – Верховної Ради України : монографія / І.Є. Словська. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 336 с.

Рецензія:

Федоренко В.Л. Парламенти і парламентаризм – пріоритетний напрямок конституційно-правових досліджень в Україні / В.Л. Федоренко // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 5 (139). – С. 129–132.

Колективна монографія:

Конституционные преобразования в Украине : история, теория и практика : монография / М.Ф. Орзих, А.Р. Крусян, В.Н. Шаповал [и др.] ; под ред. М.Ф. Орзиха. – К. : Юринком Интер, 2013. – С. 266–289.

Статті у наукових фахових виданнях

1. Словська І.Є. Конституційно-правовий статус апарату Верховної Ради України / І.Є. Словська // Правничий вісник Університету «КРОК» / Вищий навчальний заклад «Університет економіки і права «КРОК». – Вип. 6. – Т. 1. – 2010. – С. 24–30.

2. Словська І.Є. Конституційно-правовий статус депутатських фракцій (депутатських груп) / І.Є. Словська // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 4. – С. 3–11.

3. Словська І.Є. Принцип народного суверенітету та принцип поділу влад у діяльності Верховної Ради України / І.Є. Словська // Право і суспільство. – 2010. – № 5. – С. 77–81.

4. Словська І.Є. Взаємодія органів державної влади в контексті українського конституціоналізму / І.Є. Словська // Право і суспільство. – 2010. – № 6. – С. 76–81.

5. Словська І.Є. Класифікація парламентів за повноваженнями / І.Є. Словська // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 50. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – С. 161–167.

6. Словська І.Є. Народний депутат як суб'єкт адміністративної відповідальності за корупційні правопорушення / І.Є. Словська // Віче. – 2010. – № 24. – С. 17–19.

7. Словська І.Є. Принцип верховенства права у діяльності Верховної Ради України / І.Є. Словська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – 2010. – № 4. – С. 103–112.

8. Словська І.Є. Теоретичні аспекти інституту лобіювання / І.Є. Словська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – № 4. – С. 66–73.

9. Словська І.Є. Депутатський мандат як форма взаємозв'язку народного депутата і виборця : питання теорії / І.Є. Словська // Юридичний вісник. – 2011. – № 2. – С. 38–42.

10. Словська І.Є. Доцільність формування двопалатного парламенту в Україні / І.Є. Словська // Право України. – 2011. – № 3. – С. 187–192.

11. Словська І.Є. Законодавча влада : тлумачення дефініції та суб'єкти / І.Є. Словська // Юридична Україна. – 2011. – № 3. – С. 33–38.

12. Словська І.Є. Законотворчий процес : питання тлумачення / І.Є. Словська // Право та державне управління. – 2011. – № 2. – С. 5–9.

13. Словська І.Є. Правові проблеми участі Президента України у законотворчому процесі / І.Є. Словська // Віче. – 2011. – № 8. – С. 20–23.

14. Словська І.Є. Основні напрями парламентського контролю / І.Є. Словська // Порівняльно-правові дослідження. – 2011. – № 1. – С. 173–178.

15. Словська І.Є. Правові проблеми взаємодії законодавчої та виконавчої влади / І.Є. Словська // Вісник Академії митної служби України. Серія «Право». – 2011. – № 1 (6). – С. 32–38.

16. Словська І.Є. Парламентаризм : поняття та ознаки / І.Є. Словська // Право і суспільство. – 2011. – № 2. – С. 78–82.

17. Словська І.Є. Верховна Рада України як суб'єкт конституційно-правової відповідальності / І.Є. Словська // Право України. – 2011. – № 5. – С. 204–210.

18. Словська І.Є. Процедура імпідменту Президента за законодавством України / І.Є. Словська // Наше право. – 2011. – № 2. – Ч. 1. – С. 10–16.

19. Словська І.Є. Верховна Рада України – єдиний загальнодержавний орган народного представництва / І.Є. Словська // Європейські перспективи. – 2011. – № 2. – Ч. 1. – С. 14–19.

20. Словська І.Є. Принцип гласності у діяльності Верховної Ради України / І.Є. Словська // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 57. – С. 41–49.

21. Словська І.Є. Актуальність функціонування блоків партій як суб'єктів виборчого процесу / І.Є. Словська // Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Право». – 2011. – № 1. – С. 85–91.

22. Словська І.Є. Класифікація функцій парламенту / І.Є. Словська // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 7. – С. 112–115.

23. Словська І.Є. Поняття та ознаки закону / І.Є. Словська // Держава і право : 36. наук. праць. Юридичні і політичні наук. – Вип. 52. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. – С. 3–8.

24. Словська І.Є. Порядок формування і повноваження керівних органів парламенту : порівняльно-правова характеристика / І.Є. Словська // Актуальні проблеми держави і права. – 2011. – № 58. – С. 228–234.

25. Словська І.Є. Конституційний перелік суб'єктів права законодавчої ініціативи потребує вдосконалення / І.Є. Словська // Митна справа. – 2011. – № 4. – Ч. 2. – С. 372–377.

26. Словська І.Є. Поняття, зміст та властивості парламенту / І.Є. Словська // Вісник Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Юридичні науки. – 2011. – № 87. – С. 103–106.

27. Словська І.Є. Генеральний прокурор України як потенційний суб'єкт права законодавчої ініціативи / І.Є. Словська // Вісник прокуратури. – 2011. – № 9. – С. 48–55.

28. Словська І.Є. Накази виборців як форма правового зв'язку між виборцем і депутатом / І.Є. Словська // Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. – 2011. – Вип. 6. – С. 121–125.

29. Словська І.Є. Функціонування інституту омбудсмана у складі парламентів зарубіжних країн : порівняльно-правовий аналіз / І.Є. Словська // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 4. – С. 76–82.

30. Словська І.Є. Еволюція політичних партій у процесі становлення парламентаризму в Україні / І.Є. Словська // Право і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 40–44.

31. Словська І.Є. Законодавча ініціатива – початкова стадія законодавчого процесу / І.Є. Словська // Держава та регіони. – 2011. – № 3. – С. 64–69.

32. Словська І.Є. Перспективи повернення до змішаної виборчої системи формування парламенту України / І.Є. Словська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2011. – № 15. – С. 127–132.

33. Словська І.Є. Парламентські слухання як форма реалізації контрольних повноважень парламенту / І.Є. Словська // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. – № 3. – С. 70–79.

34. Словська І.Є. Професійність народних депутатів України як засіб підвищення довіри до парламенту / І.Є. Словська // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні наук. – Вип. 53. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 191–196.

35. Словська І.Є. Апарат парламенту як допоміжний орган законодавчої установи (згідно з законодавством зарубіжних країн) / І.Є. Словська // Актуальні проблеми права : теорія і практика. – 2011. – № 22. – С. 537–544.

36. Словська І.Є. «Година запитань до Уряду» як форма реалізації контрольної функції парламенту України / І.Є. Словська // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні наук. – Вип. 54. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 167–173.

37. Словська І.Є. Радянська модель представницьких органів влади (за Конституцією УРСР 1978 р.) / І.Є. Словська // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. – 2011. – Вип. 27. – С. 40–48.

38. Словська І.Є. Депутатський запит як форма реалізації контрольної функції парламенту (за законодавством України) / І.Є. Словська // Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія : Юридичний вісник «Повітряне і космічне право» : зб. наук. пр. – К. : НАУ, 2011. – № 4 (21). – С. 53–57.

39. Словська І.Є. Організація і проведення слухань у комітетах Верховної Ради України / І.Є. Словська // Актуальні проблеми політики. – 2012. – Вип. 44. – С. 211–219.

40. Словська І.Є. Функціонування депутатських об'єднань у парламентах зарубіжних країн / І.Є. Словська // Вісник Академії адвокатури України. – 2012. – № 1 (23). – С. 28–33.

41. Словська І.Є. Ідеї парламентаризму у поглядах державних діячів (початок XX ст.) / І.Є. Словська // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 473–479.

42. Словская И.Е. Проблемы парламентской оппозиции в Украине : современное положение и перспективы развития / И.Е. Словская // Государство и право. – 2012. – № 6. – С. 99–105.

43. Словська І.Є. Сесія – основна організаційно-правова форма діяльності Верховної Ради України / І.Є. Словська // Право України. – 2012. – № 7. – С. 134–140.

44. Словська І.Є. Характеристика окремих принципів діяльності Верховної Ради України / І.Є. Словська // Актуальні проблеми держави і права. – 2012. – № 64. – С. 27–32.

45. Словська І.Є. Вдосконалення законодавства про вибори народних депутатів України / І.Є. Словська // Юридичний вісник. – 2012. – № 3. – С. 28–32.

46. Словська І.Є. Альтернативні проекти Конституції незалежної України / І.Є. Словська // Форум права. – 2012. – № 4. – С. 830–834. [Електронний режим]. – Режим доступу : <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12cieklu.pdf>

47. Словська І.Є. Зародження українського парламентаризму в період діяльності Центральної Ради / І.Є. Словська // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 20. – Т. 1. – С. 98–100.

48. Словська І.Є. Теоретичні і практичні проблеми організації та діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини / І.Є. Словська // Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія». – 2012. – Т. XI. – С. 85–91.

49. Słowska I.E. Zasady powszechnych wyborów jako kryterium legalności prowadzenia procesu wyborczego na przykładzie Rady Najwyższej Ukrainy / I.E. Słowska // Przegląd Prawa Publicznego. – 2012. – № 9. – С. 7–13.

50. Словская И.Е. Особенности избирательного процесса 2012 года в Украине / И.Е. Словская // Закон и жизнь. – 2013. – № 1. – С. 17–20.

51. Словская И.Е. Формирование национального превентивного механизма в Украине как элемент парламентского контроля за соблюдением прав и свобод человека / И.Е. Словская // Закон и жизнь. – 2013. – № 2. – С. 4–7.

52. Словская И.Е. Прекращение полномочий Генерального прокурора Украины : основания, процедура, проблемы совершенствования текущего законодательства / И.Е. Словская // Бизнес. Образование. Право. Вестник Волгоградского института бизнеса. – 2013. – № 1 (22). – С. 41–45.

53. Словская И.Е. Проблемы разработки Конституции Украины 1996 года / И.Е. Словская // Вестник Саратовской государственной юридической академии. – 2013. – № 1 (90). – С. 47–54.

54. Словская И.Е. Первая сессия Верховной Рады Украины VII созыва : преодоление дефектов теории и практики функционирования / И.Е. Словская // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2013. – № 1 (57). – С. 47–50.

55. Словская И.Е. Проблемы разработки и правовые последствия конституционных изменений 2004 года к Основному Закону Украины / И.Е. Словская // Вестник Челябинского государственного университета. 2013. – № 5 (296). – Серия «Право». – 2013. – Вып. 35. – С. 32–35.

56. Словська І.Є. Розвиток вітчизняного парламентаризму в період Директорії / І.Є. Словська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – Серія юридична. – 2013 – № 3. – С. 69–76.

Праці апробаційного характеру:

1. Словська І.Є. Зовнішньополітична діяльність Верховної Ради України / І.Є. Словська // Міжнародні читання, присвячені пам'яті П.Є. Казанського : матеріали міжнар. конф. (Одеса, 22–23 жовтня 2010 р.). – О. : НУ «Одеська юридична академія», Центр міжнародного права і правосуддя, 2010. – С. 146–149.

2. Словська І.Є. Принцип несумісності депутатського мандата / І.Є. Словська // Сучасні проблеми правової системи України : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 жовтня 2010 р.) / Київський університет права НАН України ; [редкол. Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Богицький, О.В. Чернецька та ін.]. – К. : Вид-во Європейського ун-ту, 2010. – Вип. 2. – С. 160–162.

3. Словська І.Є. Форми державного правління : оптимальна модель для України / І.Є. Словська // Юридична наука : політичні, економічні та соціальні витоки сьогодення : матеріали ІІІ міжнар. наук.-практ. конф., (Київ, 29–30 жовтня 2010 р.) : у 2 т. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2010. – Т. 1. – С. 42–44.

4. Словська І.Є. Народний депутат України як суб'єкт кримінальної відповідальності / І.Є. Словська // Кримінально-правова наука в умовах трансформаційних процесів : матеріали міжнар. конф. (Херсон, 4–5 листопада 2010 р.). – Херсон : Причорноморська фундація права, 2010. – С. 29–31.

5. Словська І.Є. Поняття державної влади / І.Є. Словська // Розвиток України у ХХІ столітті: економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та правові проблеми : матеріали VІІІ міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., (Тернопіль, 5 листопада 2010 р.). – Тернопіль : Тернопіл. нац. економічний університет, Рада молодих вчених, 2010. – Секції 5–8. – С. 259–262.

6. Словська І.Є. Конституційно-правова відповідальність : поняття, ознаки, суб'єкти / І.Є. Словська // Правові проблеми зміцнення української

державності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 19–20 листопада 2010 р.). – О. : Причорноморська фундація права, 2010. – С. 51–52.

7. Словська І.Є. Делегування законодавчих повноважень : досвід України та зарубіжних країн / І.Є. Словська // Стратегія забезпечення сталого розвитку правової системи України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 21–22 листопада 2010 р.) : у 2 ч. – О. : Причорноморська фундація права, 2010. – Ч. 1. – С. 50–52.

8. Словська І.Є. Вибори – форма прямого народовладдя : поняття та ознаки / І.Є. Словська // Роль права у забезпеченні законності та правопорядку : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 22–23 листопада 2010 р.) : у 2 ч. – Запоріжжя : Істина, 2010. – Ч. 1. – С. 50–52.

9. Словська І.Є. Природа влади : теоретичні аспекти / І.Є. Словська // Генезис публічного права: від становлення до сучасності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Миколаїв, 27 листопада 2010 р.) / за ред. В.С. Ківалова, В.О. Тулякова, О.В. Козаченка ; Миколаївський навчальний центр Національного університету «Одеська юридична академія. – Миколаїв : Іліон, 2010. – С. 49–51.

10. Словська І.Є. Поняття конституційного права громадян брати участь в управлінні державними справами / І.Є. Словська // Проблеми становлення і розвитку правової системи України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Харків, 27–28 листопада 2010 р.) : у 2 т. – Х. : Асоціація аспірантів-юристів, 2010. – Т. 2. – С. 112–113.

11. Словська І.Є. Поняття законодавчого процесу / І.Є. Словська // Актуальні проблеми державотворення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. молодих вчених (Київ, 29–30 листопада 2010 р.) : у 3 т. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2010. – Т. 1. – С. 59–61.

12. Словская И.Е. Проблемы становления парламента – Верховной Рады Украины / И.Е. Словская // Проблемы методологии правовых научных исследований и экспертиз : материалы XI междунар.науч.-практ. конф. (Москва, 2-3 декабря 2010 г.) : в 2 т. / Юридический ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова // Научные труды. Российская академия юридических наук. – М. : Юрист, 2011. – Т. 1. – Вып. 11. – С. 804–809.

13. Словська І.Є. Правова і моральна культура народного депутата України / І.Є. Словська // Моральні основи права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 16 грудня 2010 р.). – Івано-Франківськ : Прикарпатський юридичний інститут Львівського державного університету внутрішніх справ, к-ра конституційного та міжнародного права, 2011. – С. 249–252.

14. Словська І.Є. Державний контроль як різновид соціального : поняття та види / І.Є. Словська // Правові реформи в Україні : проблеми реалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ 16–17 лютого 2011 р.) : у 4 т. – К. : Центр правових наукових досліджень, 2011. – Т. 3. – С. 82–84.

15. Словська І.Є. Регламент Верховної Ради України: поняття та ознаки / І.Є. Словська // Національні та міжнародні стандарти сучасного державотворення: тенденції та перспективи розвитку: матеріали І міжнар. наук. конф. (Київ, 24 лютого 2011 р.). – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. – С. 141–143.

16. Словська І.Є. Чи є в Україні «дієздатний» парламент? / І.Є. Словська // Правоосвітницька діяльність юридичних клінік на базі вищих навчальних закладів: матеріали ІІ всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 18 березня 2011 р.). – Дніпропетровськ: Дніпропетровський національний університет ім. О. Гончара, Юридична клініка, 2011. – С. 138–139.

17. Словська І.Є. Право вето: поняття та види / І.Є. Словська // Юриспруденція: актуальні проблеми теорії і практики: матеріали всеукр. наук.-практ. читань (Львів, 1–2 квітня 2011 р.). – Львів: Центр правничих ініціатив, 2011. – С. 38–40.

18. Словська І.Є. Законодавча діяльність Верховної Ради України: аналіз окремих проблемних питань / І.Є. Словська // Актуальні проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності та професійної підготовки працівників правоохоронних органів: міжнарод. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 15–16 квітня 2011 р.). – Івано-Франківськ: Тіповіт, 2011. – Ч. 2. – С. 155–157.

19. Словська І.Є. Політична криза в Україні 2007 року / І.Є. Словська // Сучасні тенденції розвитку національного законодавства України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19–20 травня 2011 р.). – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2011. – С. 68–70.

20. Словська І.Є. Деструктивний аспект політичної кризи 2008 року / І.Є. Словська // Правове життя сучасної України: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу (Одеса, 20–21 травня 2011 р.) / відп. ред. В.М. Дрьомін; Національний університет «Одеська юридична академія». – О.: Фенікс, 2011. – Т. 2. – С. 66–68.

21. Словська І.Є. Членство України у Міжпарламентському Союзі / І.Є. Словська // Міжнародні читання, присвячені пам'яті П.Є. Казанського: матеріали міжнар. конф. (Одеса 21–22 жовтня 2011 р.); НУ «Одеська юридична академія», Центр міжнародного права і правосуддя. – О.: Фенікс, 2011. – С. 164–167.

22. Словська І.Є. Читання законопроектів у Верховній Раді України / І.Є. Словська // Десяті осінні юридичні читання: матеріали міжнар. наук. конф., (Хмельницький, 18–19 листопада 2011 р.): у 4 ч. – Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2011. – Ч. 2. – С. 242–244.

23. Словська І.Є. Тимчасові комісії як особливий вид парламентських органів / І.Є. Словська // Актуальні проблеми публічного права: матеріали ІІ міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 11 листопада 2011 р.) / за ред. В.М. Огаренко та ін. – Запоріжжя: КПУ, 2011. – С. 213–216.

24. Словська І.Є. Діяльність рахункових палат як вищих органів фінансового контролю : зарубіжний досвід / І.Є. Словська // Сучасні проблеми правової системи України : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 24 листопада 2011 р.) / Київський університет права НАН України ; [редкол. Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицький, О.В. Чернецька та ін.]. – К. : Європейський ун-т, 2011. – Вип. 3. – С. 150–152.

25. Словська І.Є. Всеукраїнський референдум як процедура прийняття Конституції – шлях до демократії? / І.Є. Словська // Людина і закон : публічно-правовий вимір : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (VII Прибузькі юридичні читання), (Миколаїв, 25–26 листопада 2011 р.) / за ред. С.В. Ківалова, В.О. Тулякова, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іліон, 2011. – С. 280–282.

26. Словская И.Е. Соблюдение принципа свободных выборов гарантирует формирование легитимного парламента Украины / И.Е. Словская // Юридическая наука как основа правового обеспечения инновационного развития России : материалы междунар. науч.-практ. конф., (Москва, 28–29 ноября 2011 г.) : в 2 т. / Юридический ф-т МГУ им. М.В. Ломоносова // Научные труды. Российская академия юридических наук. – М. : Юрист, 2012. – Т. 1. – Вып. 12. – С. 551–555.

27. Словская И.Е. Сессии парламентов зарубежных стран : сравнительно-правовое исследование / И.Е. Словская // Модернизация функций права и государства : традиции, установки, перспективы : материалы IX междунар. науч.-практ. конф. (Кострома, 10–11 декабря 2011 г.) : в 3 т. / сост. В.В. Груздев. – Кострома : КГУ им. Н.А. Некрасова, 2012. – Т. 3. – С. 63–74.

28. Словська І.Є. Дотримання принципів рівних і прямих виборів до парламенту як передумова визнання України світовим співтовариством / І.Є. Словська // V Наукові читання, присвячені пам'яті В.М. Корещького : зб. наук. пр. / Київський ун-т права НАН України; [редкол. Ю.С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицький, О.В. Чернецька та ін.]. – К. : Європейський ун-т, 2012. – С. 201–203.

29. Словська І.Є. Проблеми структуризації Верховної Ради України / І.Є. Словська // Новітні наукові дослідження держави і права – 2012 : матеріали міжнар. наук. інтернет-конф. (Миколаїв, 20 березня 2012 р.) : зб. наук. праць / за ред. П.М. Шалірка, О.В. Козаченка. – Миколаїв : Іларіон, 2012. – С. 112–117.

30. Словська І.Є. Принцип справедливих, достовірних виборів – базова засада формування парламенту України / І.Є. Словська // Актуальні проблеми державотворення в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 30 березня 2012 р.). – Запоріжжя : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2012. – С. 70–72.

31. Словська І.Є. Проблеми вдосконалення правового статусу Рахункової палати / І.Є. Словська // Правове життя сучасної України :

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. професорсько-викладацького складу, (Одеса, 20–21 квітня 2012 р.) / відп. за випуск В. М. Дрьомін // Національний університет «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 309–311.

32. Словська І.Є. Нормативно-концептуальна модель правового статусу народного депутата України: реалії сьогодення / І.Є. Словська // Державо і право : становлення і стратегія розвитку : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 19–20 травня 2012 р.) / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. – Суми : ТОВ «Друкарський дім «ПАПРУС», 2012. – Ч. 1. – С. 184–186.

33. Словська І.Є. Центральна Рада як перший вітчизняний парламент / І.Є. Словська // Людина, суспільство, держава : публічно-правовий аспект : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. «VIII Прибузькі юридичні читання», (Миколаїв, 23–24 листопада 2012 р.) / за ред. О.В. Козаченка. – Миколаїв: Іліон, 2012. – С. 74–75.

34. Словська І.Є. Національно-правові передумови становлення парламенту України (1990–1991 роки) / І.Є. Словська // Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., (Одеса, 30 листопада 2012 р.) / відп. В.М. Дрьомін ; НУ «Одеська юридична академія». – О. : Фенікс, 2012. – Т. 1. – С. 345–347.

35. Словская И.Е. Компетенционная характеристика комитетов (комиссий) парламентов зарубежных стран / И.Е. Словская // Государство и право в современных условиях : материалы междунар. заочной наук.-практ. конф. (Новосибирск, 3 декабря 2012 г.). – Новосибирск : СибАК, 2012. – Ч. 2. – С. 80–83.

36. Словська І.Є. Еволюція процесуального законодавства з питань парламентаризму (1990–1997 рр.) / І.Є. Словська // Юридична наука : проблеми та досягнення : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Тернопіль, 19 лютого 2013 р.). – Тернопіль, 2013. – С. 22–24.

37. Словська І.Є. Зародження ідей парламентаризму в період Гетьманату П. Скоропадського та Західноукраїнської Народної Республіки / І.Є. Словська // Правова держава : історія, сучасність та перспективи формування в Україні : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Ужгород, 16–17 лютого 2013 р.). – Ужгород. – Херсон : Гельветика, 2013. – С. 38–41.

38. Словская И.Е. Процедура формирования и деятельности комитетов (комиссий) парламентов зарубежных стран / И.Е. Словская // Актуальные проблемы совершенствования законодательства и правоприменения : материалы III междунар. науч.-практ. конф., (Уфа, 8 февраля 2013 г.) / под общ. ред. А.В. Рагулина, М.С. Шайхуллина. – Уфа : Евразийский научно-исследовательский институт проблем права, 2013. – С. 75–77.

39. Словская И.Е. Особенности процессуального урегулирования деятельности парламента Украины (2008–2012) / И.Е. Словская // Актуальные

проблемы права России и стран СНГ – 2013 : материалы XV междунар. науч.-практ. конф. (Челябинск, 29–30 марта 2013 г.) / Юридический факультет Южно-Уральского государственного университета. – Челябинск : Цицеро, 2013. – Ч. 1. – С. 234–247.

Навчально-методичні посібники:

1. Словська І.Є. Конституційне право України : навч.-метод. посіб. / І.Є. Словська. – Чернівці : Технодрук, 2010. – 144 с.
2. Словська І.Є. Конституційно-процесуальне право України : навч.-метод. посіб. / І.Є. Словська. – Чернівці : Технодрук, 2010. – 140 с.
3. Словська І.Є. Державне право зарубіжних країн : навч.-метод. посіб. / І.Є. Словська. – Чернівці : Технодрук, 2010. – 180 с.

АНОТАЦІЯ

Словська І.Є. Верховна Рада України в системі вітчизняного парламентаризму: конституційно-правове дослідження. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2014.

Дисертацію присвячено теоретичній розробці системи вітчизняного парламентаризму з урахуванням сучасних конституційно-правових реалій, аналізу теоретичних і практичних проблем організації та функціонування Верховної Ради України як елемента цієї системи. Охарактеризовано місце і роль органу народного представництва серед інших інститутів держави. Завдяки застосуванню порівняльно-правового підходу досліджено структурно-змістовну і функціональну характеристики, процесуальні форми діяльності парламенту, що дозволило запропонувати прийнятні для адаптації у вітчизняну практику зарубіжні моделі легіслатури. Здійснено періодизацію становлення вітчизняного парламенту з акцентуванням уваги на діяльності Центральної Ради як першого національного парламенту, наближеного до сучасного типу, і правонаступництві Верховної Ради України у справі продовження державотворчих процесів. Проаналізовано правове регулювання та стан формування і функціонування Верховної Ради України, реалізації окремих парламентських процедур. Виявлено дефекти процесу обрання, структури і складу Верховної Ради України, правового статусу народного депутата, об'єктивних закономірностей реалізації депутатського мандату, здійснення організаційно-правових форм діяльності Верховної Ради України та її пріоритетних функцій. Наведено конкретні пропозиції щодо оптимізації чинних загальновизначаних виборчих стандартів, структуризації та компетенційної характеристики Верховної Ради України.

Ключові слова: парламент, парламентаризм, Верховна Рада України, державний апарат, нормативно-правовий акт, склад і структура парламенту, виборчі стандарти, парламентські процедури, народний депутат, конституційно-правова відповідальність.

АННОТАЦІЯ

Словская И.Е. Верховная Рада Украины в системе отечественного парламентаризма: конституционно-правовое исследование. — Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. — Национальный университет «Одесская юридическая академия». — Одесса, 2014.

Диссертация посвящена теоретической разработке системы отечественного парламентаризма с учетом современных конституционно-правовых реалий, анализом теоретических и практических проблем организации и функционирования Верховной Рады Украины как элемента этой системы. Обосновано, что система парламентаризма является сложной политико-правовой системой, которая предусматривает особое приоритетное место парламента среди государственных органов власти, специфический характер влияния общенационального представительного органа на общественные отношения путем реализации представительных, законодательных, учредительно-номинационных, контрольных и других функций и полномочий.

Система парламентаризма являет собой набор таких взаимосвязанных элементов, как: парламент (организующий, стержневой компонент), функционирование которого приводит к формированию организационно-функционального (практика функционирования парламента, характеризующаяся особой, приоритетной ролью парламента в системе государственной власти), нормативно-правового (конституционное законодательство), научного (теория парламентаризма, которая включает в себя достижения отечественной и зарубежной научной мысли), исторического (условия, основные этапы, тенденции, направления и формы развития парламентаризма), идеологического (совокупность мнений, идей, концепций, основанных на определенных научных и политических знаниях и представлениях, влияющая на формирование и развитие правовой и политической культуры населения), мировоззренческого (правовая и политическая культура, законность и легитимность парламента в восприятии населения) уровней.

Охарактеризованы роль и место органа народного представительства в ряде других институтов государства. Правовые последствия (компетенция парламента) и юридическая сила утвержденных решений, специфический,

выборный характер делегирования представителей, которые связаны коллективными и индивидуальными политическими и правовыми связями с избирателями, предусматривают особый приоритетный статус парламента в системе государственного аппарата как единственного общегосударственного органа национального представительства.

Благодаря применению сравнительно-правового подхода изучены структурно-содержательные и функциональные характеристики, процессуальные формы деятельности парламента, что позволило предложить приемлемые для адаптации в отечественной практике зарубежные модели легислатуры.

Осуществлена периодизация национального парламента с уделением особого внимания деятельности Центральной Рады как первого национального парламента, приближенного к современному типу, и Верховной Рады Украины в деле продолжения процесса государственного строительства. Президентско-парламентская республика, задекларированная в Конституции в 1996 г., была компромиссным вариантом, призванным минимизировать состязательность мощных партий за верховенство их контроля и влияния на общество на период разработки нового формата организации государственного аппарата. Действующая модель формы правления не смогла решить неотложные проблемы создания государства и конституционного строя, равно как и парламентско-президентская республика, регламентированная Конституцией в редакции от 2004 г.

Проанализировано правовое регулирование и состояние формирования и функционирования Верховной Рады Украины, осуществления отдельных парламентских процедур. Среди приоритетных принципов формирования законодательной институции выделены положения о свободе, всеобщности, равенстве, непосредственности, тайности, обязательности (периодичности) и достоверности выборов. Стремление закрепить на конституционном уровне соблюдение Украиной демократических традиций эволюции парламента предопределяет целесообразность совершенствования упомянутого перечня положением об определении общих принципов избирательного права согласно международно-правовым стандартам, которое может быть использовано при разработке концепции внесения изменений к Основному Закону.

Обосновано классификацию парламентских процедур за приоритетным критерием – компетенционной характеристикой легислатуры, на основании чего различают законодательную, учредительно-номинационную и контрольную функции, что в совокупности является проявлением представительного характера Верховной Рады Украины.

Обнаружены дефекты в процессе выборов, структуре и составе Верховной Рады Украины, правовом статусе народного депутата, объективных закономерностях реализации депутатского мандата,

осуществлении организационно-правовых форм деятельности Верховной Рады Украины и ее приоритетных функций. Внесены конкретные предложения по оптимизации существующих общепринятых избирательных стандартов, структурированию и компетенционной характеристике Верховной Рады Украины.

Ключевые слова: парламент, парламентаризм, Верховная Рада Украины, государственный аппарат, нормативно-правовой акт, состав и структура парламента, избирательные стандарты, парламентские процедуры, народный депутат, конституционно-правовая ответственность.

SUMMARY

Slovska I.E. Supreme Soviet of Ukraine in the national parliamentary system: constitutional and legal investigation. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of Doctor in Law in the speciality 12.00.02 – Constitutional Law; Municipal Law. – National University «Odessa Law Academy». – Odessa, 2014.

The dissertation is devoted to the theoretical development of the national parliamentary system with current constitutional and legal realities, the theoretical and practical problems of organization and operation of the Supreme Soviet of Ukraine as part of the system. In the thesis is given the characteristic of the place and role of the people's representatives, among other state institutions. Thanks to application of comparative legal approach structural-semantic and functional characteristics, procedural form of Parliament have been examined that has allowed to offer acceptable for adaptation in domestic practice foreign models of legislation. Here is given a periodization of the national Parliament with particular attention to the activities of the Central Council as the first national Parliament close to the modern type and the succession of the Supreme Soviet of Ukraine in case of extension of states. In the thesis are analyzed the legal regulation and State formation and functioning of the Supreme Soviet of Ukraine, the implementation of individual parliamentary procedures. Here was found the defects of the process of the election, the structure and composition of the Supreme Soviet of Ukraine, the legal status of people's deputy, the objective of the implementation of deputative mandate, the implementation of organizational-legal forms of activities of the Supreme Soviet of Ukraine and its priority functions. The work provides specific suggestions for optimizing existing generally accepted electoral standards, structure and characteristics of competence of the Supreme Soviet of Ukraine.

Key words: Parliament, the parliamentary system, the Supreme Soviet of Ukraine, the state apparatus, a legal act, the composition and structure of parliament, electoral standards, parliamentary procedure, people's deputy, constitutional and legal responsibility.